

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ กระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้มีส่วนร่วมใน
การพัฒนาชุมชนบ้าน สันคะยอม ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน

โดย

คณะครูโรงเรียนวัดสันป่าสัก

พฤศจิกายน 2550

สทศ. กรุงเทพฯ
เลขที่..... 10๑1
วันที่ 1๘ ก.ย. 2551

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ กระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้มีส่วนร่วมใน
การพัฒนาชุมชนบ้าน สันตะยอม ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน”

โดย

คณะครูโรงเรียนวัดสันป่าสัก

พฤศจิกายน 2550

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่าให้การให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมใน กระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็น รูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มี ความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถนำกระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาคืออื่น ๆ ใน ท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัย มีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่ เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำ โดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีก แบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์ อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบา อาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าว มาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการ บอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่ นักวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความ ยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอผลงานออกมาใน รูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมาย สำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จาก

การวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่อการเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดั่งเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.สำนักงานภาค

สารบัญ

คำนำเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

บทที่ 1

ความเป็นมาและสภาพปัญหา

1

วัตถุประสงค์

7

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

10

บทที่ 2

ทบทวนทฤษฎีแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

11

บทที่ 3

ขั้นตอนการดำเนินงาน

23

บทที่ 4

สรุปผลการดำเนินงาน

34

ภาคผนวก

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและสภาพปัญหา

สืบเนื่องจากการที่เยาวชน บ้านสันคะยอม ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จ.ลำพูน ได้ตระหนักถึงความ จำเป็นของการเพิ่มศักยภาพของเด็กและเยาวชน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน และเพื่อให้บรรลุ เป้าหมาย เด็กและเยาวชนบ้านสันคะยอม ได้ขอรับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัด สำนักงานรัฐมนตรีเพื่อทำ โครงการวิจัย เรื่อง “กระบวนการพัฒนา ศักยภาพของเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบ้าน สันคะยอม ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน” โดยได้รับอนุมัติทุนวิจัยตั้งแต่เดือนสิงหาคม ปี 2546 เยาวชน บ้านสันคะยอม ตกลงใจทำโครงการวิจัยนี้ เพราะต้องการ *ตอบคำถาม* ที่ว่า

- บ้านสันคะยอมในอดีตและปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ?
- ศักยภาพและปัญหาของเยาวชนบ้านสันคะยอมในอดีตและปัจจุบันเป็นอย่างไร ?
- แนวทางการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนบ้านสันคะยอม ในปัจจุบันและอนาคต ควรเป็น อย่่างไร ?

โดยได้ กำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ไว้เพื่อ

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของบ้านสันคะยอมในอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาศักยภาพและปัญหาของเยาวชนบ้านสันคะยอมในอดีตและปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน

ผลจากการวิจัย ทำให้ทราบสถานการณ์ปัญหาของเด็กและเยาวชนบ้านสันคะยอมที่น่าเป็นห่วง สาเหตุของปัญหา ตลอดจนข้อกังวลใจของพ่อแม่ผู้ปกครอง และผู้นำหมู่บ้าน อาทิ

ปัญหาของเด็กและเยาวชน	สาเหตุ
● คิดไม่เป็น เช่น ไม่รู้จักประมาณตัวเอง ไม่ตระหนักว่า พ่อแม่ทุกข์ยากเพียงใด รังเกียจอาชีพที่พ่อแม่ทำ เช่น ทำนา เลี้ยงหมู เลี้ยง	● เด็กและเยาวชนไม่รู้ว่าพ่อแม่หนีเพราะอะไร เป็นหนี้เท่าใด ● ไม่เข้าใจว่าพ่อแม่ทำงานเหนื่อยอย่างไร ● พ่อแม่ไม่ได้วิเคราะห์ให้ลูกหลานรู้ว่า ทำ
	การเกษตรเหนื่อยก็จริง แต่มีข้อดีอะไร เมื่อ

	เทียบกับการทำงานอย่างอื่น
● ทำไม่เป็น เช่น ไม่กล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูก ที่ควร เช่น เด็กและเยาวชนทำนา เลี้ยงหมู เลี้ยงวัวไม่เป็น ไม่ได้ช่วยล้างจาน-แจกน้ำในงานศพ เป็นต้น	● พ่อแม่อยากให้ลูกเป็นเจ้าของคน นายคน ไม่อยากให้ เป็นเกษตรกร กลัวลูกเหนื่อย จึงไม่ได้สนับสนุนให้ลูกหลาย ฝึกฝนการทำงาน เลี้ยงหมูหรือเลี้ยงวัว ● ผู้ใหญ่ไม่ได้กระตุ้น หรือฝึกให้เด็กและเยาวชนช่วยงานหน้าหมู (งานส่วนรวม)
● ไม่รู้เท่าทัน ทำให้กิน ใช้ ตามที่โฆษณาในโทรทัศน์ ใช้ยาฆ่าฟันเพื่อย ไม่ประหยัด	● ไม่ได้วิเคราะห์ถึงประโยชน์ของสิ่งที่กิน สิ่งที่ใช้ อย่างรอบคอบ
● ขาดความใฝ่เรียนรู้ เช่น คุ่นเคยกับการรอให้ผู้อื่นบอกคำตอบ ไม่ขวนขวายหาความรู้ด้วยตัวเอง	● คนรอบข้าง ทั้งพ่อแม่ ครู ผู้ใหญ่ พี่น้อง ไม่ได้ตั้งคำถามให้ตอบ แต่มักมีคำตอบให้เสร็จ ว่า “อย่าทำอย่างนั้นต้องทำอย่างนี้” ทำให้เด็กไม่คุ้นเคยกับการคิดเอง คัดสินใจเอง
● ไม่สมัครสมาน สามัคคี ทะเลาะกัน ขาดความอดทน เอาแต่ใจตัวเอง	● เพราะพ่อแม่ทะเลาะกัน แข่งขันกัน ทำให้ลูกหลานทำตาม

กังวลใจของผู้ปกครองและผู้นำหมู่บ้าน	สาเหตุในทัศนะของเยาวชน
● เรื่องชู้สาว การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร	● อยากลอง ทำตามเพื่อน ไม่รู้วิธี ป้องกัน ทำแล้วไม่รู้จะเลิกอย่างไร
● การเที่ยวเตร่ในตอนกลางคืน	● อยากลอง ชอบเพราะสนุก ไปแล้วติดใจ
● การเสี่ยงต่อยาเสพติด เหล้า บุหรี่	● อยากลอง ทำตามเพื่อน พ่อแม่ทำได้ เด็กก็ทำได้ ติดแล้วไม่รู้จะเลิกอย่างไร
● การจับขโมยโทรศัพท์เร็ว เสี่ยงต่อการประสบอุบัติเหตุ	● สนุก มัน
● การใช้ยาฆ่าฟันเพื่อย เช่น ค่าโทรศัพท์มือถือ ค่าน้ำมัน ค่าเสื้อผ้าตามแฟชั่น	● อยากได้รับการยอมรับ โก้ เก๋ เท่ สนุก
	● พ่อแม่ก็ซื้อให้ ไม่เห็นว่าอะไร

ในระหว่างการทำวิจัย เยาวชนที่เป็นทีมวิจัย ได้เก็บข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ทำให้รู้ว่าเด็กและเยาวชนบ้านสันคะยอม “รู้ตัวเอง” ว่า คิดอย่างไร ทำอย่างไร ทำไมถึงทำอย่างนั้น บางคนก็ยอมรับ

บางคนก็ไม่ยอมรับ เยาวชนที่ยอมรับ ได้รวมตัวกันเพื่อหาแนวทางจัดกิจกรรมหลากหลาย เพื่อสื่อสารข้อมูลนี้ กับผู้ปกครอง ผู้นำหมู่บ้าน พระสงฆ์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง และเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหา ซึ่งแนวทางที่ได้รับเริ่ม คือ การทำงานเชิงรุกกับเด็ก เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการวิจัย ทำให้ตัวเด็กและเยาวชน ได้รู้ปัญหา รู้สาเหตุของปัญหา และทดลองแก้ปัญหาบางอย่างได้ตรงจุด ทั้งนี้ ขอบเขตอย่างกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการขยะ ดังนี้

- เด็กรู้ว่ามีปัญหาขยะที่บ้าน วัด ป่าชุมชนของหมู่บ้าน และศาลาเอนกประสงค์ ในช่วงปี ๆ เยาวชนมาช่วยสอนพิเศษตอนเย็น
- เด็กรู้สาเหตุว่าขยะมากและเร็วมาก เพราะเด็กเองทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นทาง เพราะไม่มีถังขยะ
- แกนนำเด็ก ๆ ได้ทดลองแก้ปัญหา โดยคิดและเล่นละคร เรื่อง ทิ้งขยะให้เป็นที่เป็นทาง ให้เพื่อน ๆ พี่ ๆ เยาวชน พ่อแม่ และผู้นำหมู่บ้านดู ในกิจกรรม “มหัศจรรย์เด็ก และเยาวชนต้นคะยอม”
- ผลที่เกิดขึ้น คือ
 - สอบต. จัดทำถังขยะให้
 - ก่อนเรียนพิเศษ ที่พี่ ๆ เยาวชนมาช่วยสอน เด็ก ๆ จะช่วยกันกวาดศาลาเอนกประสงค์ก่อน
 - เด็ก มารวมตัวกันเรียนพิเศษมากขึ้น ผู้ปกครองตามมาดู เห็นว่าเด็กอยู่ที่ศาลาเอนกประสงค์ ก็สบายใจ และได้กล่าวชมเยาวชน และเริ่มเข้าใจเยาวชนมากขึ้นว่า หากสนับสนุนให้เยาวชนทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ก็ช่วยให้เยาวชนมีความภูมิใจ

การดำเนินกิจกรรมของโครงการวิจัยส่วนใหญ่ ในช่วง 12 เดือนแรก ได้ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างเด็ก เยาวชน ผู้ปกครอง ผู้นำหมู่บ้าน พระสงฆ์ และผู้รู้เฉพาะด้านในหมู่บ้านมากขึ้นในการเสริมสร้างศักยภาพของเด็กและเยาวชนบ้านต้นคะยอม อย่างไรก็ตาม หลายฝ่ายเห็นตรงกันว่า ทั้งบ้านและวัด จำเป็นร่วมมือกับครู เพื่อร่วมกันหาแนวทางป้องกันและแก้ปัญหของเด็กเพิ่มศักยภาพของเด็ก ให้สอดคล้องกับความคาดหวัง และบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่าย โดยใช้ข้อมูลความรู้ จากการสรุปเรียนที่แล้มาแล้วเอามาปรับใช้ในปัจจุบันและอนาคต

จากแนวคิดดังกล่าว หัวหน้าโครงการวิจัยคือคุณอินจันทร์ ได้เริ่มพัฒนาความร่วมมือกับคณะครูโรงเรียนป่าสัก ดังนี้

1. **แสวงหาแนวทางความร่วมมือกับคณะครู** ในวันที่ 14 กรกฎาคม 2547 นายอินทร์ นางสาวกนกวรรณ และอาจารย์อวรณ์ ได้ไปประชุมระดมความคิดเห็นกับคณะครูที่โรงเรียนวัดสันป่าสัก โดยเล่าถึงสิ่งที่ทางโครงการศักยภาพเยาวชนบ้านสันคะยอมฯ ทำมาตั้งแต่ช่วงที่ 1 – 2 และสิ่งที่จะทำต่อไปในช่วงที่ 3 ทางคณะครูเห็นว่า กิจกรรมของโครงการฯ ดีมากเพราะเป็นการหนุนเสริมการเรียนรู้ของเด็ก และน่าจะผสมผสานกับการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนได้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคณะครูขอเรียนรู้กับทีมวิจัยไปก่อน เนื่องจากยังไม่มีประสบการณ์
2. **ประชุมแนวทางในการจัดกิจกรรมหนุนเสริมความรู้เกี่ยวกับชุมชน และทักษะด้านการเก็บข้อมูลของนักเรียน** หลังจากนั้น ได้มีการประชุมร่วมกันระหว่าง คณะครู ทีมวิจัย และประธานกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านสันคะยอม เพื่อหาแนวทางในการจัดกิจกรรมหนุนเสริมความรู้เกี่ยวกับชุมชน และทักษะด้านการเก็บข้อมูลของนักเรียนได้ แนวทางว่า จะทดลองนำนักเรียนไปเรียนรู้กับกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านสันคะยอม ในวันประชุมปกติของกลุ่ม และให้นักเรียนฝึกซักถาม ฝึกบันทึก และจัดทำรายงานส่งครู นอกจากนี้ ยังได้ประมวลคำถามของนักเรียนชั้น ป.4-6 เกี่ยวกับ “ข้าว” ซึ่งครูจะนำไปประกอบการออกแบบแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง
3. **สังเกตการณ์กิจกรรมของโรงเรียนเกษตรกรของกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านสันคะยอม** คณะครู 3 คน และตัวแทนนักเรียนชั้น ป.6 สองคน ได้ไปร่วมสังเกตการณ์กิจกรรมของโรงเรียนเกษตรกรและกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านสันคะยอม และได้หารือกับคณะกรรมการของกลุ่มฯ ในการนำเด็กนักเรียนเข้าร่วมเรียนรู้กับเกษตรกร ต่อมา คณะครู 10 คน นำนักเรียน ชั้น ป.4-6 จำนวน 107 คน ไปร่วมกิจกรรมของโรงเรียนเกษตรกร ณ ที่ทำการกลุ่มฯ บ้านสันคะยอม โดยได้ซักถามการทำงานของ กลุ่มฯ และการปลูกข้าว โดยมีประธานกลุ่มฯ (นายอุทัย พิงคะสัน) และเกษตรกรที่เป็นสมาชิกช่วยตอบคำถาม จากการสรุปบทเรียนของคณะครูและนักวิจัย พบว่า เด็ก ๆ มีความสนุกสนาน ที่ได้ออกนอกสถานที่ ถึงแม้ว่าจะเป็นสถานที่ที่เด็กนักเรียนที่มาจากบ้านสันคะยอมบางคนอาจจะคุ้นเคย เกษตรกรซึ่งบางคนเป็นญาติของเด็กนักเรียน มีความยินดีที่คณะครูและเด็ก ๆ มาเยี่ยมกลุ่ม และสนใจการทำงานของกลุ่มฯ เป็นครั้งแรกที่เด็กนักเรียน มาจำนวนมากอย่างนี้ เกษตรกรอยากให้ลูกหลานสืบทอดการทำนา โดยเฉพาะการผลิตเมล็ดพันธุ์ เพราะขายได้ราคาสูงกว่าข้าวทั่วๆ ไป อย่างไรก็ตาม สิ่งที่จะต้องปรับปรุง มีหลายเรื่อง เช่น

- เด็กมีจำนวนมาก คุยเสียงดัง บางคนจด บางคนเล่ากัน ดังนั้น ครั้งต่อไป อาจจะต้องจัดแบ่งเป็นกลุ่มย่อย โดยให้เกษตรกร เป็นวิทยากรประจำกลุ่ม เพื่อให้เด็กได้ซักถามอย่างทั่วถึง
- เนื้อหาที่เกษตรกรเล่า เป็นเรื่องที่เด็กไม่เข้าใจ เพราะไม่มีพื้นฐานมาก่อน ดังนั้นในครั้งต่อไป ครูอาจจะเป็นพี่เลี้ยง ช่วยเตรียมเนื้อหาพร้อมกับเกษตรกรก่อนกิจกรรม เพื่อให้เหมาะสมการเรียนรู้ของเด็กนักเรียน ในแต่ละช่วงอย่างต่อเนื่อง

4. **ประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ วันที่ 7 ตุลาคม 2547** อาจารย์เจริญ กัญญาสิงห์ จากโรงเรียนวัดน้ำพุ ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ป่าชุมชน และอาจารย์ ชลิดา จากโรงเรียนอนุบาลลำพูน มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดทำสูตรท้องถิ่น เรื่องเครื่องอบน้ำผัก
5. **การประชุมประมวลสถานการณ์ของชุมชนและเด็ก** กิจกรรมของนักเรียนและชุมชนหยุดไปในช่วงปิดเทอม ผอ. คนใหม่ของโรงเรียนวัดสันป่าสัก อาจารย์วิลาศ ศรีพายัพ ได้จัดประชุมหรือกับคณะกรรมการการศึกษา โรงเรียนและทีมวิจัย ในวันที่ 19 เมษายน 2548 มีครู 7 คน รวมทั้งคณะกรรมการการศึกษา ที่ประกอบด้วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สอบต. กรรมการการศึกษาของ 6 หมู่บ้าน คน และตัวแทนศูนย์ประสานงานฯ 3 คน เนื้อหาของการพูดคุย สะท้อนความหนักอกหนักใจของผู้ใหญ่ต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตำบลป่าสัก ที่เริ่มมีโรงเรียน หอพัก ร้านอาหาร ยาเสพติด นอกจากนี้ผู้นำหมู่บ้านและตำบล รวมทั้งคณะครูได้สะท้อนถึงการศึกษาของลูกหลานที่ต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูง แต่เมื่อจบมาแล้วไม่มีงานทำหรือสร้างงานไม่ได้ ผู้นำมีความกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน ต่อการซึมเอาเตอร์ไซค์ การคบเพื่อน การใช้โทรศัพท์ การเที่ยวเตร่ ทุกคนเห็นตรงกันว่า เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสำคัญประเพณี ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากตัวอย่างที่ไม่เหมาะสมของผู้ใหญ่

การหารือนำไปสู่การเสนอข้อคิดเห็นต่อการแก้ปัญหา โดยเน้นให้เด็กเล็กได้เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีจากการปฏิบัติจริงในหมู่บ้าน โดยโรงเรียนจะหนุนให้เด็กได้บันทึกเรื่องราวของวัฒนธรรมประเพณีเหล่านั้น ผอ. ได้ขอให้กรรมการการศึกษาแต่ละหมู่บ้านช่วยเสนอกิจกรรมที่เป็น วัฒนธรรมประเพณีที่ต้องการให้ลูกหลานได้เรียนรู้ เพื่อจะจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการ ทั้งนี้ขอให้แต่ละหมู่บ้านไปประชุมหารือร่วมกันระหว่างกรรมการการศึกษา ผู้ปกครองและเด็กในหมู่บ้าน เพื่อเลือกกิจกรรมที่เด็กสนใจ โดยขอให้จัดส่งเนื้อหากิจกรรมให้ ผอ. วิลาศ ในวันที่ 2 พฤษภาคม 2548

6. วันที่ 23 พฤษภาคม 2548 คณะกรรมการการศึกษา คณะครู และตัวแทนศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน คณะเกษตรศาสตร์ ได้ร่วมกันพิจารณา ร่างโครงการวิจัยที่ ผอ. วิชาส ได้กรุณาปรับ ซึ่งทุกฝ่ายที่ร่วมหารือ ได้แนวทางการปรับร่างโครงการวิจัยที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ที่เน้นการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมและเน้นกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก ที่วัด บ้าน และโรงเรียนมีส่วนร่วม
7. วันที่ 29 พฤษภาคม 2548 เนื่องจาก ผอ. วิชาส ไปราชการที่แม่ฮ่องสอน ทีมวิจัยคือ ครูถนัด นายอินจันทร์ และทีปรีक्षा (อาจารย์อาวรณ) ได้ร่วมกันปรับร่างโครงการวิจัยอีกครั้ง โดยเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับทีมวิจัยและงบประมาณ
8. วันที่ 4 มกราคม 2548 ผอ. วิชาส นายอินจันทร์ ครูถนัด และ อ. อาวรณ ได้ร่วมกันพิจารณา ร่างโครงการวิจัย ก่อนส่งให้ สกว. สำนักงานภาค ในวันที่ 6 มิถุนายน 2548 เพื่อพิจารณาต่อไป

โจทย์วิจัย

ในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องวัฒนธรรมข้าวอย่างมีส่วนร่วม โรงเรียนวัดสันป่าสัก ต. ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน นั้น ทีมวิจัย มีคำถามวิจัยหลัก หรือโจทย์วิจัยหลัก ดังนี้

1. จะสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องวัฒนธรรมข้าว ได้อย่างไร
2. กระบวนการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องวัฒนธรรมข้าวอย่างมีส่วนร่วม ของโรงเรียนวัดสันป่าสัก ต. ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน ควรเป็นอย่างไร

นอกจากนี้ มี คำถามวิจัยย่อย หรือโจทย์วิจัยย่อย ดังนี้

- 1.1 จะสร้างความเข้าใจ ระหว่าง ครู ผู้ปกครอง/ผู้นำหมู่บ้าน/ ผู้รู้ด้านวัฒนธรรมข้าว พระสงฆ์ และนักเรียนประถม ในการดำเนินโครงการวิจัยนี้ ได้อย่างไร
- 1.2 ครู ผู้ปกครอง/ผู้นำหมู่บ้าน/ ผู้รู้ด้านวัฒนธรรมข้าว พระสงฆ์ และนักเรียน จะร่วมออกแบบแผนการเก็บข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับประเด็นต่อไปนี้ ได้อย่างไร
 - ข้อมูลเบื้องต้นของ 6 หมู่บ้าน ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมข้าว

- ประสิทธิภาพของพระสงฆ์ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมข้าว
- ประสิทธิภาพของผู้ปกครอง ผู้นำหมู่บ้าน และผู้รู้ด้านวัฒนธรรมข้าว ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมข้าว
- ประมวลประสิทธิภาพของโรงเรียนวัดสันป่าสักในการจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมในอดีต

1.3 ครู ผู้ปกครอง/ผู้นำหมู่บ้าน/ ผู้รู้ด้านวัฒนธรรมข้าว พระสงฆ์ และนักเรียน จะร่วมกันกำหนดเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าว โดยใช้ข้อมูลเบื้องต้นมาประกอบการออกแบบได้อย่างไร

1.4 ครู ผู้ปกครอง/ผู้นำหมู่บ้าน/ ผู้รู้ด้านวัฒนธรรมข้าว พระสงฆ์ และนักเรียน จะร่วมกันกำหนดบทบาทของแต่ละฝ่าย เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าว ได้ได้อย่างไร

คณะครู จะบูรณาการเนื้อหาเรื่องวัฒนธรรมข้าว กับ วิชาสังคม การงานและเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สุขศึกษา ศิลปะ ดนตรีได้อย่างไร

คณะครู จะประมวลเนื้อหาวัฒนธรรมข้าว เพื่อจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของครู ผู้ปกครอง ผู้รู้ด้านวัฒนธรรมข้าว พระสงฆ์ และเด็ก ใน 6 หมู่บ้านในตำบลป่าสัก ในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องวัฒนธรรมข้าว
2. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องวัฒนธรรมข้าว ของโรงเรียนวัดสันป่าสัก ต.ป่าสัก อ.เมือง จ. ลำพูน

แนวทางการดำเนินงานวิจัย

1. ทีมวิจัย กรรมการสถานศึกษา และ อบต. ประชุมทำความเข้าใจโครงการวิจัย
 - 1.1 ทีมวิจัย สรุปรบทเรียนการประชุม และบันทึกการประชุม
2. ทีมวิจัยและกรรมการสถานศึกษา ประชุมทำความเข้าใจกับผู้ปกครอง ผู้รู้ด้านวัฒนธรรมข้าว พระสงฆ์ และนักเรียน ใน 6 หมู่บ้าน
 - 2.1 ทีมวิจัย สรุปรบทเรียนการประชุมทั้ง 6 หมู่บ้าน และบันทึกการประชุม
3. ทักษะศึกษา : ครูและกรรมการสถานศึกษา จัดทัศนศึกษาเพื่อให้ผู้ปกครอง ผู้รู้ด้านวัฒนธรรมข้าว พระสงฆ์ และเด็ก ได้ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับ โรงเรียนและ

ชุมชนที่ได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม เช่น โรงเรียนหนองบัว ต.ท่าตุ้ม อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ซึ่งจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม เรื่อง โคขาวลำพูน ทีมวิจัยจัดประชุม เตรียมการดูงาน เช่น ประเด็นที่ต้องการเรียนรู้ ในทัศนะของทุกฝ่ายเช่น

- ครู (บทบาทของครู การออกแบบวิธีการเก็บข้อมูล เครื่องมือเก็บข้อมูล การกำหนดประเด็นคำถาม การบูรณาการ “ข้อมูลกับวิชาต่าง ๆ ฯลฯ)
- กรรมการสถานศึกษา (การประสานงานกับผู้รู้ด้านวัฒนธรรมข้าว การจัดประชุมทำความเข้าใจ ฯลฯ)
- ผู้ปกครอง (การดูแลการเก็บข้อมูลของลูก การสนับสนุนให้ลูกได้ฝึกปฏิบัติ ฯลฯ)
- นักเรียน (การสัมภาษณ์ การตั้งคำถาม การบันทึกข้อมูล การจัดหมวดหมู่ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล ฯลฯ)

ในระหว่างดูงาน : การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการซักถาม การบันทึกข้อมูล การบันทึกภาพกิจกรรม

การสรุปบทเรียน หลังจากดูงาน : วิธีการแลกเปลี่ยน เนื้อหาที่แลกเปลี่ยนและบทเรียนที่สามารถปรับใช้ได้

4. ครูและกรรมการสถานศึกษา ประชุมหารือกับผู้ปกครอง ผู้รู้ด้านวัฒนธรรมข้าว พระสงฆ์ และเด็ก เพื่อกำหนดประเด็นและจัดทำแผนการเก็บข้อมูลเบื้องต้นของหมู่บ้าน ใน 6 หมู่บ้าน เช่น
 - ข้อมูลเบื้องต้นของ 6 หมู่บ้าน ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมข้าว
 - ประสบการณ์ของพระสงฆ์ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก ที่เชื่อมโยงกับ วัฒนธรรมข้าว
 - ประสบการณ์ของผู้ปกครอง ผู้นำหมู่บ้าน และผู้รู้ด้านวัฒนธรรมข้าว ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมข้าว
 - ประมวลประสบการณ์ของโรงเรียนวัดสันป่าสักในการจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมในอดีต

4.1 ทีมวิจัยสรุปบทเรียนการประชุม ใน 6 หมู่บ้าน และบันทึกการประชุม

5. คณะครู กรรมการสถานศึกษา และนักเรียน ร่วมออกแบบ “วิธีการ และ เครื่องมือ” ในการเก็บ ข้อมูล ข้อเท็จจริง จัดหมวดหมู่ข้อมูล และตีความข้อมูล

5.1 ทีมวิจัยสรุปบทเรียนกิจกรรมนี้ และบันทึกการประชุม

6. นักเรียนสำรวจข้อมูล ในช่วงตอนเย็น และวันเสาร์-อาทิตย์

6.1 ทีมวิจัย กระตุ้นให้นักเรียนสรุปบทเรียนการเก็บข้อมูล และการบันทึกข้อมูล

7. คณะครูประชุมหารือ เพื่อนำ “ข้อมูลเบื้องต้น” มาออกแบบ “เนื้อหา” ที่สามารถบูรณาการวิชาสังคม การงานและเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สุขศึกษา ศิลปะ ดนตรี ได้

7.1 ทีมวิจัยสรุปบทเรียนกิจกรรมนี้ และบันทึกการประชุม

8. ครูและกรรมการสถานศึกษา ประชุมหารือกับผู้ปกครอง ผู้รู้ด้านวัฒนธรรมข้าว พระสงฆ์ และนักเรียน เพื่อนำ “ข้อมูลเบื้องต้น” ที่ได้ มาประกอบการออกแบบ กิจกรรมการเรียนรู้ที่บ้าน พุงนา วัด และกิจกรรมการเรียนรู้การสอนในโรงเรียน รวมทั้งกำหนดบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เช่น
- ผู้สูงอายุให้ข้อมูล วัฒนธรรมข้าวในอดีต เช่น ประเพณี พิธีกรรม
 - พ่อแม่ หรือลุง ป้า น้า อา ที่ทำนา มีบทบาทเป็นผู้รู้ สาริต และอธิบายการทำนา ตั้งแต่ เลือกเมล็ดพันธุ์ จนถึงขั้นตอนการขนข้าวเข้ายุ้งฉาง หรือ ขาบ
 - พระสงฆ์ และผู้สูงอายุ อธิบายความหมายประเพณี พิธีกรรม ที่เกี่ยวกับ วัฒนธรรมข้าวที่กระทำในพิธีกรรมต่าง ๆ ในวัด
 - ครู เป็นพี่เลี้ยงในการออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล หาวิธีกระตุ้นให้นักเรียนซักถามและจดบันทึกรวมทั้งรวบรวมเนื้อหาจากข้อมูลที่นักเรียนเก็บ
 - นักเรียน สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับข้าวที่เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน และบันทึก

8.1 ทีมวิจัยสรุปบทเรียนกิจกรรมนี้ และบันทึกการประชุม

9. ทีมวิจัย จัดเวทีตรวจสอบข้อมูล ใน 6 หมู่บ้าน ในเดือนกรกฎาคม กันยายน พฤศจิกายน 2548 และมกราคม 2649

9.1 ทีมวิจัยสรุปบทเรียนและบันทึกการประชุม

10. นักเรียนจัดรายการวิทยุชุมชน “คนเมืองหละปูน” คลื่น FM 90.25 ที่หน้าวัดสันป่าสัก
- 10.1 นักเรียนจัดทำแผนการจัดรายการวิทยุชุมชน ในช่วงเดือนกรกฎาคม 2548 โดยนักวิจัย (คณะครู) เป็นพี่เลี้ยงด้านเนื้อหา
- 10.2 นักเรียนและผู้รู้เรื่องวัฒนธรรมข้าวแต่ละประเด็น ทดลองจัดรายการวิทยุชุมชน ในเดือนกรกฎาคม 2548 โดยมีนายประเสริฐ กิตติศักดิ์ เป็นผู้ดูแลการฝึกปฏิบัติ
- 10.3 นักเรียนสรุปบทเรียน รวมทั้งประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครอง ตลอดจนคนในหมู่บ้านช่วยแนะนำแนวทางการปรับปรุง และบันทึกการจัดกิจกรรมนี้

11. ทีมวิจัย จัดเวทีนำเสนอผลงานวิจัย ปลายเดือนกันยายน 2548 หลังจากดำเนินการวิจัยไปแล้ว 4 เดือน เพื่อให้ 6 หมู่บ้าน ทราบความคืบหน้าและตรวจสอบข้อมูล
 - 11.1 ทีมวิจัยสรุปบทเรียน และบันทึกการจัดกิจกรรม
12. ทีมวิจัย (คณะครู) ประมวลเนื้อหาวัฒนธรรมข้าวจากข้อมูล และจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ในรูปของเอกสาร CD และสื่ออื่น ๆ
 - 12.1 ทีมวิจัยสรุปบทเรียน และบันทึกการจัดกิจกรรม
13. ทีมวิจัย จัดเวทีนำเสนอผลงานวิจัย ในเดือนมกราคม 2549 หลังจากดำเนินการวิจัยไปแล้ว 8 เดือน
 - 13.1 ทีมวิจัยสรุปบทเรียน และบันทึกการจัดกิจกรรม
14. ทีมวิจัยจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

มิตรวิจัย

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน ในตำบลป่าสักในการจัดกระบวนการเรียนการสอนเรื่องวัฒนธรรมข้าว อย่างมีส่วนร่วม
2. องค์ความรู้เรื่องการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องวัฒนธรรมข้าว ในบริบทของโรงเรียนวัดสันป่าสัก
3. องค์ความรู้เรื่อง วัฒนธรรมข้าวในบริบทของชุมชนตำบลป่าสัก ซึ่งได้จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น
4. เงื่อนไข/ปัจจัยที่ทำให้สำเร็จ หรือ ไม่สำเร็จ

มิติพัฒนา

1. ความร่วมมือระหว่างครู ผู้ปกครอง ผู้รู้ด้านวัฒนธรรมข้าว พระสงฆ์ และเด็กนักเรียนเป็นรูปธรรมมากขึ้น อันเป็นผลจากการที่ทุกฝ่ายได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เข้าใจกันมากขึ้น
2. ได้ค้นคว้าวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

ชุมชนวิจัย

ชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนวัดสันป่าสัก 6 หมู่บ้าน คือ บ้านสันกะยอม บ้านป่าตึง บ้านหลุก-บ้านใหม่จัดจ้กร บ้านสันป่าสัก บ้านบ่อเหลียง และบ้านหนองไซ

บทที่ 2

ทบทวนงานวิจัยและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

หลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งด้านร่างกายสังคมปัญญาและจิตใจ (CrowandCrow, 1962:250)

หลักสูตร หมายถึง โครงการการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษาตามที่กำหนดไว้ (สุมิตรคุณากร, 2518:2)

หลักสูตร หมายถึง ข้อกำหนดว่าด้วย จุดหมาย แนวทาง วิธีการและเนื้อหาสาระในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ ทักษะและพฤติกรรมตามที่กำหนดในจุดมุ่งหมายของการศึกษา (กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ 2521 : 1)

โดยหลักสูตรจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. หลักสูตรแกนกลาง เป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้นจากส่วนกลางเพื่อให้ผู้เรียนทุกคนได้เรียนรู้สิ่งที่เหมือนกัน หรือ ส่วนรวม จุดมุ่ง หมายถึงกำหนดเป็นภาพกว้างที่ต้องการให้ผู้ผ่านหลักสูตรได้เรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และเป็นพื้นฐานในการศึกษา ในวิชาเฉพาะต่อไป โดยคำนึงถึงความจำเป็นที่ทุกคนต้องเรียนเป็นพื้นฐานต่อไป

2. หลักสูตรท้องถิ่น

กรมวิชาการ (2540) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่นหมายถึง มวลประสบการณ์การจัดขึ้นทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ ทักษะ เจตคติและคุณภาพการดำรงชีวิต โดยพยายามใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้บนพื้นฐานของสภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของตนเอง ตลอดจนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชาติบ้านเมือง

วีรบุษ ปิณฑวนิช (2543) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่นคือหลักสูตรที่กำหนดให้ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้เรียนรู้เนื้อหาที่เกี่ยวกับท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ประเพณี และวัฒนธรรม ตลอดจนอาชีพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

จากความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นข้างต้นพอสรุปได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง มวลประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องเรื่องราว ความคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ที่สถานศึกษาจัดขึ้นจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เพื่อทำให้เกิดความภาคภูมิใจ รักและหวงแหนถิ่นกำเนิด ตลอดจนปลูกฝังแนวทางอนุรักษ์สืบทอดให้คงอยู่ในท้องถิ่นสืบไป

กรณีศึกษาที่ 1 โรงเรียนวัดหนองหล่ม ต. ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูน ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่ดำเนินการพัฒนาและจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 ด้วยวิธีการศึกษาป่าชุมชน เนื่องจากพื้นที่เดิมมีการตัดไม้ทำลายป่ามาก เกิดปัญหาความแห้งแล้ง ในที่สุดชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันเป็นคณะกรรมการป่าชุมชน ดำเนินการฟื้นฟูรักษาป่าเรื่อยมา เมื่อโรงเรียนวัดหนองหล่มพัฒนาการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาดำเนินการด้วยวิธีการศึกษาด้วยวิธีการศึกษาป่าชุมชน โดยใช้กระบวนการทำงานร่วมระหว่างวัด โรงเรียน ชุมชน ก็สรุปว่าภูมิปัญญาการจัดการป่าของชาวบ้านเป็นกรณีศึกษาที่เข้มแข็งที่สุด จึงได้เริ่มทำการวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อจัดสรรเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมในทุกกลุ่มประสบการณ์ ซึ่งตอนนั้นใช้กลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเป็นแกน และเมื่อจัดทำแผนการสอนแล้ว ก็ประสานงานกับชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็นและการมีส่วนร่วม กล่าวได้ว่าเป็นการใช้กระบวนการ “ร่วมคิดร่วมปฏิบัติร่วมประเมินผล” รวมถึงการที่โรงเรียนวัดหนองหล่มแสดงบทบาทเป็นฝ่ายวิชาการ ในการรวบรวมองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ นำความรู้ที่ป้อนกลับไปสู่ชุมชนและปรับปรุงพัฒนาต่อไป ซึ่งนี่คือความคาดหวังของการปฏิรูปการศึกษาตามมาตรา 29 นั่นเอง ต่อมา โรงเรียนได้ร่วมกับชุมชนในการสร้างแนวป้องกันไฟป่าและพื้นที่ปลอดไฟป่าให้เป็น “แหล่งเรียนรู้” สำหรับนักเรียน มีการสร้างจุดศึกษาธรรมชาติระหว่างเส้นทาง 2,500 เมตร และการสื่อความหมายธรรมชาติ การฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีด้านการรักษาป่า เป็นกระบวนการที่นักเรียนจะศึกษาเองก็ได้ หรือมีวิทยากรชาวบ้านนำก็ได้ นับเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ได้ลงมือปฏิบัติจริง บนฐานความรู้ความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งไม่ว่าทางโรงเรียนวัดหนองหล่มจะเรียกกระบวนการนี้ว่าเป็นวิธี “กรณีศึกษา” ก็ตาม แต่นี่คือกระบวนการเดียวกันกับการพัฒนา “หลักสูตรท้องถิ่น” ที่ให้ผลลัพธ์คือ การผสมผสานภูมิปัญญาความรู้ การปฏิบัติและการถ่ายทอดสายใยของท้องถิ่นที่มีมาแต่อดีต อย่างบ้าน วัด โรงเรียน ให้กลับมามีบทบาทเข้มแข็งอีกครั้ง

กรณีศึกษาที่ 2 ที่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนการทำอากาศยานแห่งประเทศไทย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา 4 รอบ 2 เมษายน 2546 (ร.ร. ตชด.ทอท. เฉลิมพระเกียรติฯ) ก็เป็นอีกแห่งหนึ่งที่ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนด้วยหลักสูตรท้องถิ่น เนื่องจากทางโรงเรียนต้องการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องของท้องถิ่นตนเอง ในขณะเดียวกันก็เป็นการปลูกฝังให้เด็กๆ รักท้องถิ่นของตนอีกด้วย ร.ต.ต.กิตติคุณ ช่างเขียน ครูใหญ่ ร.ร.ตชด.ทอท. เฉลิมพระเกียรติฯ บอกว่า แต่เดิมทางโรงเรียนจัดการเรียนการสอนด้วยหลักสูตรปกติที่สอนเนื้อหาวิชาการเพียงอย่างเดียว ซึ่งเนื้อหาบางส่วนเด็กจะไม่มีโอกาสได้สัมผัสของจริง อีกทั้งโรงเรียนยังประสบกับปัญหาหลายอย่าง เนื่องจากเป็นโรงเรียนบนดอย ห่างไกลความเจริญมาก และเด็กส่วนใหญ่จะขาดโอกาส

ทางการศึกษาเพราะเด็กส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ทำให้การเรียนรู้ทำได้ไม่เต็มที่ ดังนั้นเมื่อมีการนำหลักสูตรท้องถิ่นเข้ามาเสริมกับหลักสูตรปกติก็จะทำให้เด็ก ๆ ได้รับประโยชน์โดยตรง อาทิ หลักสูตรการประดิษฐ์ดอกไม้จากเศษวัสดุ ซึ่งเป็นการจัดการเรียนโดยนำสิ่งที่มีอยู่รอบ ๆ ตัวเด็ก รอบๆ โรงเรียน และชุมชน มาบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนขึ้นซึ่งทำให้เด็กสนุกสนานกับการเรียนมากขึ้น

“การประดิษฐ์ดอกไม้จากเศษวัสดุธรรมชาติเป็นการส่งเสริมให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ รักธรรมชาติ รู้จักประหยัด รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ทำให้เด็กรู้สึกสนุกสนานกับการเรียนมากขึ้น ส่งผลให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพัฒนาขึ้นมาอยู่ในระดับดีทีเดียว” ร.ต.ต.กิตติคุณกล่าว จ.ส.ต. ชัชวาล รักแม่ ครู ดชด. ประจำ ร.ร. ดชด. ทอท. เฉลิมพระเกียรติฯ ผู้จุดประกายการจัดการศึกษาด้วยหลักสูตรท้องถิ่น เล่าว่า การจัดหลักสูตรท้องถิ่นมีจุดประสงค์เพื่อเป็นการตอบสนองนโยบายของโรงเรียนที่ต้องการเน้นทักษะวิชาการและวิธีการเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งนอกจากมุ่งให้นักเรียนบางส่วน (ซึ่งมีจำนวนน้อยมาก) ได้เรียนต่อแล้ว ยังมีเด็กกลุ่มหนึ่งที่ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อ ได้มีความรู้ด้านวิชาชีพติดตัว ซึ่งสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพในอนาคต อีกทั้งยังเป็นการปลูกฝังนิสัยให้เด็กรักการทดลอง รู้จักคิดสร้างสรรค์เทคนิคในการประดิษฐ์ และเห็นคุณค่าของวัสดุเหลือใช้ในท้องถิ่น ซึ่งทางโรงเรียนได้นำหลักการ 4 R มาใช้ ได้แก่ Recycled หมายถึง การนำเอาวัสดุที่ใช้แล้วไปดัดแปลงเพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ Reused หมายถึง การนำเอาวัสดุที่ใช้แล้วหรือหมดสภาพนำกลับมาใช้ใหม่โดยยังสภาพดัดแปลงให้อยู่ในสภาพที่ใช้ประโยชน์ได้อีก และ Reduced หมายถึง การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด หรือใช้ทรัพยากรแต่น้อย แต่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือคุ้มค่าที่สุด และสิ่งสำคัญที่สุดคือทางโรงเรียนได้ตระหนักถึงพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงต้องการให้เด็กทุกคนมีความรู้ด้านอาชีพที่สามารถใช้เลี้ยงตนเองได้ในอนาคต “ก่อนการจัดการเรียนการสอนด้วยหลักสูตรท้องถิ่น ทางโรงเรียนเคยส่งเด็กเข้าแข่งขันทักษะทางวิชาการระดับจังหวัด ปรากฏว่าเด็กบ่นคอยสู้เด็กพื้นราบไม่ได้เลย เนื่องจากทางโรงเรียนยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทางด้านวิชาการโดยตรงแต่เราดูแล้วว่าเด็กบ่นคอยก็มีความคิดสร้างสรรค์ไม่แพ้ใครเหมือนกัน ดังนั้นจึงเปลี่ยนแนวความคิดใหม่ โดยการส่งเสริมให้เด็กส่งงานประดิษฐ์ที่ทำจากวัสดุธรรมชาติเข้าประกวด ซึ่งปรากฏว่าเด็กบ่นคอยได้รับรางวัลชนะเลิศทุกปี ในขณะที่เด็กอื่นเราก็ไม่ได้ทั้งเนื้อหาวิชาการ แต่เป็นการบูรณาการเข้าด้วยกันจนกลายเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้เด็กได้รับประโยชน์จากการเรียนสูงสุด และเมื่อเด็กจบออกไปแล้วก็สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพได้ โดยเศษวัสดุส่วนใหญ่ที่นำมาประดิษฐ์ก็มีทั้งเปลือกไข่ เปลือกมะขาม เปลือกข้าวโพด เมล็ดพุทรา รกมะพร้าว ก้านกล้วย หัวกุ้ง เป็นต้น” จ.ส.ต. ชัชวาลกล่าว จ.ส.ต. ชัชวาล เล่าอีกว่า ขณะนี้ทางโรงเรียนต้องการที่จะ

ส่งเสริมผลิตภัณฑ์ดังกล่าวให้เป็นสินค้าฝีมือนักเรียน และพยายามผลักดันให้เป็นสินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ แต่ทางโรงเรียนยังขาดงบประมาณในการซื้อวัสดุอุปกรณ์ แม้ว่าวัสดุอุปกรณ์ส่วนใหญ่เป็นวัสดุธรรมชาติ แต่ก็มีวัสดุชนิดอื่น ๆ อีกที่ต้องซื้อเพิ่มเติม เช่น ลวด หรือ กระดาษที่ใช้พันกัน ดอก เป็นต้น ซึ่งต้องใช้งบฯ ส่วนตัวบ้าง ครูใหญ่ซื้อให้บ้าง แต่ก็ยังไม่เพียงพอทำให้เด็กทำงานได้ไม่เต็มที่ ประกอบกับขณะนี้สินค้ายังไม่มีตลาดรองรับที่แน่นอน และนอกเหนือจากดอกไม้ประดิษฐ์แล้วทางโรงเรียนยังมีผลิตภัณฑ์อื่น ๆ อีก ได้แก่ น้ำยาล้างจาน น้ำยาปรับผ้านุ่ม ผงซักฟอก ซึ่งทุกอย่างเป็นผลิตภัณฑ์ฝีมือนักเรียนที่ผลิตจากวัสดุจากธรรมชาติทั้งสิ้น หากใครสนใจสินค้าฝีมือนักเรียนก็สามารถติดต่อมาได้ที่ ร.ร.คชค.ทอท.เฉลิมพระเกียรติฯ บ้านนาไค้ ต.แม่สลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย โทร. 0-5391-8756

วัฒนธรรมข้าว

ด้วยเหตุที่ “ข้าวและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการทำนา” เป็นเหตุปัจจัย เป็นบ่อเกิด เป็นเสาค้ำ เป็นรากฐานของแบบแผนพฤติกรรม และผลงานต่าง ๆ ของชาวนาชาวไร่ ทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น ตั้งอยู่และพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาสู่ปัจจุบัน เรื่องราวของข้าวและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้าวจึงถือได้ว่าเป็น “วัฒนธรรม” โดยวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น

1. วัฒนธรรมข้าวส่วนที่เป็นนามธรรมหรือส่วนที่เกี่ยวกับชาวนา ได้แก่ แบบแผนการแสดงออก ความเชื่อ ความคิด อุดมการณ์ ระเบียบ ข้อปฏิบัติ ความดี ความงาม ความถูกต้อง ขอบธรรม ความรัก ภูมิปัญญา เทคนิค วิธีการแก้ปัญหา วิธีการคิด ซึ่งได้สั่งสมเลือกสรรปรับปรุงแก้ไขจนถือว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือ เป็นแนวทาง เป็นมาตรการในการแก้ปัญหา ตลอดถึงนำพาชีวิตไปสู่เป้าหมายตามความต้องการของชาวนา หรือสังคมชาวนา

2. ส่วนวัฒนธรรมข้าวที่เป็นรูปธรรมหรือส่วนที่เกี่ยวกับข้าว ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย อาหาร วัวควาย ไร่นา ยารักษาโรคลักษณะทางกายภาพ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เครื่องมือเครื่องใช้ ประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อ ความรู้ ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นมาจากอดีต จนกลายเป็นเอกลักษณ์ทางสังคมของชาวนาชาวไร่สืบมา

3. วัฒนธรรมข้าวพื้นบ้าน ได้แก่ วิธีการดำเนินชีวิต แบบแผน พฤติกรรมในการแสดงออกในการดำเนินชีวิต รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เครื่องมือเครื่องใช้ ภูมิปัญญา ความรู้ ความคิดอุดมการณ์ เกี่ยวกับข้าวและการทำนาของชาวนา หรือสังคมชาวนาที่เกิดขึ้น สั่งสม

ปรับปรุงแก้ไขเลือกสรร สืบมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น เป้าหมายการทำนามุงบริโภคเป็นหลัก ใช้แรงงานสัตว์ในไร่นา เก็บเกี่ยวผลด้วยวิธีการและเครื่องมือพื้นบ้าน ใช้มูลสัตว์เป็นปุ๋ย กำจัดวัชพืชโดยการตากถางถอน ใช้ยาสมุนไพร และวิธีการแบบพื้นบ้านกำจัดศัตรูพืช ใช้ไถ คราด มีพรวน จอบ เป็นเครื่องมือ เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้ถือว่าเป็นวัฒนธรรมข้าวแบบพื้นบ้าน เพราะเป็นสิ่งที่วิวัฒนาการมาจากอดีตที่เคยใช้กันมาในภูมิภาคนี้

4. วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่ ได้แก่ วิธีการดำเนินชีวิต แบบแผน พฤติกรรม การแสดงออกในการดำเนินชีวิต รูปแบบ วิธีการ กระบวนการเครื่องมือเครื่องใช้ ภูมิปัญญา ความคิด อุดมการณ์เกี่ยวกับข้าวและการทำนาของชาวนา หรือสังคมชาวนาที่เกิดขึ้น สังคม ปรับปรุง แก้ไขเลือกสรร สืบมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นและพัฒนาอยู่ในโลกปัจจุบัน เช่น เป้าหมายมุ่งทำนาเพื่อขายข้าวเป็นหลัก ใช้เครื่องจักรกลเป็นเครื่องมือเตรียมดิน ใช้ปุ๋ยเคมีบำรุงรักษาข้าวกล้า ใช้สารเคมีและเครื่องมือจักรกลป้องกันศัตรูข้าวและวัชพืช ปลุกข้าวพันธุ์ที่ผสมขึ้นใหม่ ทดน้ำด้วยระบบชลประทานสมัยใหม่ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบและวิธีการเหล่านี้เป็นสิ่งที่พัฒนามาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน

: กรณีศึกษามันหันและบ้านอัมพวัน

ในงานของอาจารย์เอี่ยม ทองดี ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมข้าวพื้นบ้านและวัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่ โดยเลือกพื้นที่หมู่บ้านหัน (วัฒนธรรมข้าวพื้นบ้าน) และหมู่บ้านอัมพวัน (วัฒนธรรมข้าวสมัยใหม่) ในจังหวัดขอนแก่นเป็นกรณีศึกษา ได้ผลการวิจัยที่น่าสนใจดังนี้

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงเรื่องทุนและการจัดการ

ได้ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรสิ้นเปลืองอย่างเร่งรีบ ชาวนาต้องทำงานหนักเพิ่มขึ้น และมีหนี้สินเพิ่มขึ้น จากการศึกษาในเรื่องเศรษฐกิจการกู้ยืมเงินและภาวะหนี้สินพบว่า ชาวนาทั้งสองหมู่บ้านมีหนี้สินมาก ทั้งนี้ในระบบและนอกระบบ เหตุผลการกู้เงินส่วนใหญ่อ้างว่าเพื่อใช้ในการทำนา จริงอยู่ ชาวนาที่บ้านอัมพวันมีรายได้จากการทำนาเพิ่มขึ้น เนื่องจากทำนาได้ปีละสองครั้ง ผลจากระบบชลประทาน) แต่รายจ่ายก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว และอาจจะเพิ่มขึ้นแบบทวีคูณถ้าคิดถึงระบบดอกเบี้ยที่เพิ่มขึ้นทุกวัน ไม่หยุดแม้วันในดกหรือวันเสาร์อาทิตย์ เมื่อหักลบต้นทุนแล้ว ชาวนาไม่ได้ผลประโยชน์อะไรจากการทำนาปีละสองครั้งที่เกิดขึ้น จึงเท่ากับว่าเป็นคนงานในไร่นา ทำหน้าที่ผลิตข้าว เร่งรีบใช้ทรัพยากรเพื่อผลประโยชน์ของชนกลุ่มอื่น ๆ หาใช้ตนเองไม่ ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นคือ ผลประโยชน์ของชนกลุ่มอื่น ที่ถูกกำหนดไว้แน่นอนแล้ว ชาวนาคือเครื่องมือสร้าง

ผลประโยชน์แก่พวกเขาเท่านั้น แม้ในหมู่บ้านหันถึงไม่ได้ทำนาปีละ 2 ครั้ง แต่ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากการลงทุนเพิ่มและการจัดการ ก็ต้องตกเป็นของคนกลุ่มอื่นเช่นเดียวกันนอกจากนี้ ทุนและการจัดการในไร่นา ยังมีส่วนสำคัญยิ่งในการทำลาย “ระบบน้ำใจ” ของสังคมชาวนาแต่เดิมการเอามือหรือเอาแรงหรือแลกเปลี่ยนแรงงานในไร่นา การช่วยเหลือแรงงาน การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะและการทางราชการ เป็นหลักการสำคัญของสังคมที่จะต้องปฏิบัติ ปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ได้สูญหายไป เกิด “ระบบน้ำเงิน” มาแทน การจะให้คนอื่นมาช่วยงานเหมือนแต่ก่อนนั้น จะต้องมีความเกรงใจอย่างมาก มิฉะนั้นจะต้องจ้างเป็นเงินทองทั้งนั้น ยิ่งเป็นงานของรัฐหรือเกี่ยวข้องกับรัฐที่ต้องมีงบประมาณเป็นเงินทองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยแล้ว จะหาอาสาสมัครทำงานได้ยากยิ่งขึ้น

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือทำนา

การเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน เป็นเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่ มีผลกระทบในทางเศรษฐกิจ และในทางสังคมและวัฒนธรรมดังต่อไปนี้

ในทางเศรษฐกิจ

ทันทีที่ชาวนาเปลี่ยนเครื่องมือเครื่องใช้จากแบบพื้นบ้านมาเป็นแบบสมัยใหม่ ชาวนาก็สูญเสียภาวะการพึ่งตนเองในเรื่องนี้ไป การสร้างเครื่องมือ ช่อมเอง ทำเองในหมู่บ้านเหมือนอย่างที่เคยมีมาแต่อดีตนั้นได้ขาดสะบั้นลง ชาวนากลายเป็นคนพิการ ต้องคอยพึ่งพาอาศัยคนทั้งโลกเริ่มตั้งแต่ น้ำมัน ชาวนาผลิตเองไม่ได้ แม้ประเทศไทยเองก็ยังผลิตได้ไม่พอ เมื่อเครื่องมือชำรุดเสียหาย ชาวนาก็ซ่อมเองไม่ได้ ต้องพึ่งพาคนอื่น หรือร้านซ่อมในเมือง หรือบริษัทห้างร้าน เมื่อเครื่องมือใช้การไม่ได้ ชาวนาก็ต้องหาซื้อใหม่ ยิ่งเมื่อเปรียบเทียบรถไถนาเดินตามที่ต้องเลี้ยวราคาไปทุกขณะ เวลา กับควายที่พอกพูนกำไรทุกขณะเวลาด้วยแล้ว ยิ่งเห็นได้ชัดเจนว่า ชาวนาต้องสูญเสียผลประโยชน์ไปอย่างมหาศาล การทำนาที่เคยเป็นไปอย่างสบาย ๆ ไม่ต้องลงทุนเป็นเงินทองไม่ต้องทำงานหนักเพื่อหาเงินมาใช้หนี้ ไม่ต้องนั่งคำนวณหาต้นทุนกำไร เหมือนเมื่อก่อน ได้สูญเสียไปอย่างสิ้นเชิง เกิดภาวะการทำนาที่ต้องลงทุนสูง และต้องมีการวางแผนที่ดี ซึ่งชาวนาไม่เคยชินกับระบบดังกล่าว ทั้งนี้เพราะแต่เดิมชาวนาใช้ควายไถนา เมื่อซื้อควายมาใช้แรงงานแล้วสามารถขายต่อได้ทุกคืน บางตัวยังขายได้กำไร ทำให้ชาวนาไม่เคยคิดคำนึงถึงเรื่องนี้ เมื่อเปลี่ยนมาใช้เครื่องมือสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรถไถเดินตามซึ่งมีค่าเสื่อมราคาอยู่ในตัว และยิ่งใช้มากเท่าไร ใช้นานเท่าไร คุณค่าของเครื่องมือจะหมดตามไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ ยังต้องเสียค่าซ่อมแซมอีกด้วย ชาวนาทั้งในบ้านหันและบ้านอัมพวันยังไม่ตระหนักในเรื่องนี้ จึงเกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชาวนาเป็นอย่างยิ่ง คือ ต้องลงทุนสูงมาก ข้าวที่ได้จึงต้องขายเพื่อเอาเงินมาใช้หนี้บางคนขายข้าวใช้

หนี้จนหมด แล้วจึงรับจ้างทำงานหาเงินซื้อข้าวสารกิน เงินที่กู้มาทั้งในระบบและนอกระบบล้วนแต่เกิดดอกเบี้ยเป็นภาระทับถมขวานาทั้งสิ้น ผลต่อเนื่องที่เกิดขึ้นคือ แม้ว่า ขวานาทั้งสองหมู่บ้านจะนำเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่มาใช้ในการปลูกข้าวเต็มที่แล้วก็ตาม เช่น ที่หมู่บ้านอัมพวัน แต่ฐานะทางเศรษฐกิจของพวกเขาก็ไม่ดีขึ้น พวกเขาต้องดิ้นรนขวนขวายใช้เวลาทำงานในไร่นาเพิ่มขึ้น ไม่มีเวลาพักผ่อนอยู่กับครอบครัวมากนัก ซึ่งในช่วงหลังนี้ขวานาเริ่มตระหนักดีแล้ว ผลการนำเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่มาใช้ ไม่ได้ทำให้พวกเขาสบายอย่างที่คิดแต่กลับต้องทำงานหนักและหนี้สินเพิ่มขึ้น ขวานาบ้านอัมพวันบางคนจึงพยายามปรับเปลี่ยนการทำให้เป็นการทำไร่นาสวนผสม เช่น เลี้ยงปลาในนาข้าว เปลี่ยนที่นาเป็นบ่อเลี้ยงปลา ลดการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงลง เพื่อหลีกเลี่ยงการทำนาแล้วขาดทุน และเพื่อแสวงหาทางออกในการประกอบอาชีพ

ในทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำงานจากแบบพื้นบ้านเป็นแบบสมัยใหม่ มีผลให้พฤติกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนไปด้วย กล่าวคือ จากภาวะเศรษฐกิจที่บีบคั้นให้ขวานาต้องทำงานหนักมากขึ้นนั้น มีผลให้พฤติกรรมทางสังคมของคนในหมู่บ้านได้เปลี่ยนแปลงไป เช่น นิยมว่าจ้างแรงงานมากกว่าการแลกเปลี่ยนแรงงาน นิยมซื้อขายมากกว่าการแบ่งปัน และให้ความสำคัญต่อเงินตราเมื่อนำใจ ใครมีเครื่องมือสมัยใหม่พร้อม (ซึ่งหมายถึงการมีเงินมาก) ย่อมมีอิทธิพลและอำนาจมาก นิยมบริจาคนเป็นเงินเพื่อช่วยงานสาธารณะหรืองานส่วนรวม มากกว่าการไปช่วยแรงงาน การไปช่วยงานต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช มีเวลาจำกัดมากขึ้น เวลาในการสันตนาการและการพักผ่อนหย่อนใจมีน้อยลง ความมูมานะขยันทำงานมีมากขึ้น และการทำงานทุกอย่างมุ่งเป้าหมายเพื่อให้ได้เงินตรา มากกว่าการทำงานเพื่อเลี้ยงชีพโดยตรง เช่น ปลูกข้าวก็เพื่อขาย เลี้ยงปลาก็เพื่อขาย ปลูกผักก็เพื่อขาย จะบริโภคสิ่งเหล่านี้ได้ในปริมาณที่จำกัด หรือเหลือขายแล้วจึงบริโภคผลกระทบในทางวัฒนธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้จากแบบพื้นบ้านมาเป็นแบบสมัยใหม่ ได้ทำให้คติพื้นบ้านที่เกี่ยวกับ ดิน น้ำ ลม ไฟ และประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาหลายอย่าง เปลี่ยนแปลงสูญหายไปด้วย เช่น พิธีแรกนา พิธีเลี้ยงผีตาแฮก พิธีสู่ขวัญข้าว พิธีตากลาน เติ๋ยมลาน พิธีทำบุญคูณ พิธีสู่ขวัญควาย เป็นต้น พิธีเหล่านี้ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับการทำนาแบบสมัยใหม่ได้ จึงสูญหายไป พิธีกรรมบางพิธีในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงยังถือปฏิบัติอยู่ เช่น การสู่ขวัญข้าว ในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงชื่อว่า ถ้าเป็นข้าวนาปี จะต้องจัดพิธีสู่ขวัญข้าวขึ้น ส่วนข้าวนาปรังนั้นไม่ต้องจัดพิธี ถือว่าเป็นข้าวนอกฤดูกาลบ้าง เป็นข้าวเตี้ย หรือข้าว ก.ข. บ้าง ไม่จำเป็นต้องสู่ขวัญ ต่อมามีการนำข้าวนาปรัง (ข้าวพันธุ์ ก.ข.) มาปลูกในนาปีแทนข้าวพื้นเมือง จึงไม่จำเป็นต้องจัดพิธีสู่ขวัญขึ้น ด้วยคำว่าข้าว ก.ข. หมายถึงพันธุ์ที่มนุษย์คิดค้นขึ้นเอง ไม่มีแม่โพสพประจำอยู่แต่อย่างใด เช่นที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอัมพ

วันและที่กำลังขึ้นที่บ้านหันนอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ยังมีผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา และสิ่งแวดล้อม รวมถึงทรัพยากรอีกด้วย กล่าวคือ ประสิทธิภาพหรือขีดความสามารถของ เครื่องมือใช้สมัยใหม่ ได้ทำให้ระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรทำลายปฏิกิริยาเคมี สารเคมี ได้ทำลายสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ ให้สลาย ขณะเดียวกันน้ำมันและควันพิษได้เพิ่มมลพิษแก่สิ่งแวดล้อมมากขึ้น และเกิดภาวะเร่งรีบใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่ใช้ไปไม่เป็นประโยชน์แก่หมู่บ้าน ท้องถิ่น และประเทศชาติเท่าที่ควร ตัวอย่าง การเอาปุ๋ยเคมีไปใส่ ในนาข้าวเพื่อเร่งให้ดินคายความอุดมสมบูรณ์ออกมาเป็นเมล็ดข้าว เพื่อจะได้นำไปขาย เอาเงินมา จ่ายค่าลงทุนทำนา หรือค่าเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่ที่ซื้อมาใช้ สมัยใหม่ที่ซื้อมาใช้ และค่า คอกเบี้ยที่กู้ยืมเงินเขามาซื้อสิ่งเหล่านี้ เครื่องมือหมดอายุใช้การพอดีจึงผ่อนใช้หนี้หมด ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกใช้ไปในช่วงเวลาดังกล่าว จึงไม่เกิดประโยชน์แก่ชานาเลย แม้แต่ค่าแรงก็ ไม่ได้รับ ส่วนที่ใช้บริโภคนั้นถือเป็นภาวะปกติ เพราะถ้าพึ่งใช้เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านก็ปลูกข้าว ได้เพียงพอต่อการบริโภคอยู่แล้ว นอกจากนี้ การนำเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่มาใช้อย่างไม่ถูกวิธี ได้ทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ผลกระทบดังกล่าวมานี้ เห็นได้จากบ้านอัมพวัน ชัดเจนกว่าบ้านหัน

ข้อสังเกต

จากภาวะการณ์พึ่งตนเองไม่ได้ของหมู่บ้านทั้งสองแห่งนี้ กลไกของรัฐองค์กรเอกชน และ หน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นปัจจัยนอกที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนาทั้ง สองหมู่บ้าน ควรจะได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบด้วยความจริงจังและจริงใจ เช่น ควรส่งเสริมให้ความรู้ ความเข้าใจในการใช้ การซ่อมแซม บำรุงรักษาเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่แก่ชาวบ้าน ถือเป็นการ พัฒนาความรู้ความสามารถของชาวบ้านให้เจริญก้าวหน้าเท่าเทียมกับเครื่องมือเครื่องใช้และเป็นการ สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวพื้นบ้านสมัยใหม่ให้แกชาวบ้าน ให้สามารถตัดสินใจนำ เครื่องมือสมัยใหม่มาใช้ได้อย่างเหมาะสม ใช้ให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด ไม่พยายามผลักดันให้เกิด การเปลี่ยนแปลงถ้าไม่จำเป็นหรือชาวบ้านไม่พร้อม ควรสร้างทางเลือกหลาย ๆ ทางให้ชาวบ้านได้ นำไปใช้ในการแสวงหาเครื่องมือเครื่องใช้มาใช้ในไร่นา เช่น การรวมกลุ่มกันซื้อ ไม่ควรซื้อตาม ค่านิยม หรือเพียงต้องการความสะดวกสบาย ทั้งนี้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกฝ่ายต้องคำนึงถึงอยู่ เสมอว่า การเปลี่ยนแปลงทุกอย่าง ย่อมมีผลกระทบต่อพฤติกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมทุกด้าน การเปลี่ยนแปลงสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการทำนาคือ แรงงาน พื้นที่ทำนา ลมฟ้าอากาศ ทุนและจัดการ มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมแล้ว ซึ่งหมายรวมถึงวิถีชีวิตของชาวนา การทำนา เครื่องมือเครื่องใช้ ภูมิปัญญาความรู้ ฯลฯ กล่าวคือ ถ้าชาวนาสามารถควบคุมสิ่งจำเป็นพื้นฐาน เหล่านี้ได้ จะทำให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างรวดเร็ว ฉับพลันทั้งด้านรูปธรรมและ

นามธรรม หรือทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ในทำนองการปฏิวัติหรือปฏิรูป (Revolution) ซึ่งเกิดขึ้นเห็นได้ชัดเจนในบ้านอัมพวัน แต่ถ้าชาวนายังไม่สามารถควบคุมสิ่งจำเป็นพื้นฐานเหล่านี้ได้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นไปอย่างช้าๆ บนพื้นฐานเดิม ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ ประเพณี พิธีกรรมแบบพื้นบ้านจะยังคงมีความสำคัญ แม้ว่าเครื่องมือเครื่องใช้จะเปลี่ยนไปบ้างก็ตาม ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากหมู่บ้านหัน อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ว่าช้าหรือเร็ว ย่อมมีผลกระทบต่อสิ่งต่างๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่วนผลประโยชน์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงนั้น จากตัวอย่างที่เกิดขึ้นในบ้านอัมพวัน ชี้ให้เห็นว่าติดอยู่กับชาวนาน้อยมาก ที่สำคัญคือ การสรุปว่าถ้าหากมีน้ำใช้ ในการเกษตรอย่างเพียงพอในภาคอีสานแล้ว ประชาชนในภาคอีสานจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นนั้นจากการศึกษาเรื่องสิ่งจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้านหันและหมู่บ้านอัมพวันดังกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่ามีน้ำใช้อย่างเพียงพอแต่อย่างเดียวนั้น ไม่เพียงพอที่จะให้คุณภาพชีวิตชาวนาดีขึ้นได้ เพราะตัวเลขรายได้ที่เพิ่มขึ้นนั้น มีตัวเลขรายจ่ายเกิดขึ้นเงาตามตัวด้วย ดังนั้น การที่รัฐพยายามอุดหนุนโดยไม่สนใจที่จะพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม จึงไม่ใช่วิถีทางหรือแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตที่จะทำให้ชาวนาในภาคอีสานอยู่เย็นเป็นสุขได้อย่างแท้จริง ความเป็นจริง เมื่อรัฐอุดหนุนแล้ว ควรจะสอนให้ชาวนารู้วิธีดักน้ำในบ่อ รู้วิธีสร้างเครื่องมือสำหรับดักน้ำ รู้วิธีที่จะนำน้ำไปใช้โดยตัวของพวกเขาสองเองไม่ใช่ปล่อยให้คนกลุ่มอื่นมาฉกฉวยประโยชน์ตรงนั้นอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนอกจากนี้ การตัดวงจรกระบวนการทำนาให้สั้นลงเหลือเพียง 6 เดือน เพื่อให้ทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง มีผลทำให้ชาวนาต้องใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบ ซึ่งในระยะยาวย่อมไม่เป็นผลดีต่อสุขภาพ และมีผลกระทบต่อระบบอื่นๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ รวมทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านได้ ดังจะเห็นได้ว่าประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ที่ยังคงมีอยู่ในหมู่บ้านในปัจจุบัน ก็สักแต่เพียงว่าเป็นเพียงประเพณีเท่านั้นหาได้สอดคล้องเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการทำมาหากินไม่ เช่น ครึ่งเมื่อถึงเวลาทำบุญสงกรานต์ ก็จัดทำกันไปตามวันเวลาที่เวียนมาถึง แต่หากได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแต่อย่างใด ด้วยในวันสงกรานต์ชาวนาปัจจุบันบางคนอาจดำนา หรือตกกล้า หรือเกี่ยวข้าวอยู่ก็ได้ นั่นหมายถึงมีการกิจอยู่เต็มกำลัง ทำให้ความหมายของงานบุญสงกรานต์กับวิถีชีวิตไม่สอดคล้องกัน ในเทศกาลสงกรานต์แต่เดิมถือเป็นฤดูกาลเฉลิมฉลองของชาวนา เป็นวงจรที่ต้องพักผ่อนรื่นเริง แต่ปัจจุบันกลับมีงานในไร่นาต้องทำอย่างหนัก จึงทำให้ชีวิตสูญเสียโอกาสที่จะสัมผัสกับคุณค่าที่สามารถแสวงหาได้จากบุญสงกรานต์ไป กลายเป็นชีวิตที่เคร่งเครียด คั่งเครียด และมีความเปราะบางทางอารมณ์มากขึ้น

แนวคิดการมีส่วนร่วม

ในปัจจุบันในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้นำหลักการของการมีส่วนร่วมเข้ามามีพิจารณา ในด้านการบริหารจัดการก็เหมือนกันคือ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานมากขึ้น

1. คำจำกัดความการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมนั้นได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้หลายคน คือ

Erwin Willian (1976) อ้างโดย กลมลักษณ์ (2545) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิด การตัดสินใจแก้ไขปัญหของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชน ให้ความสำคัญสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนในการแก้ไขและปฏิบัติร่วมกันกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม มีการสนับสนุนและติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

สุรัสวดี (2530) และ White (1982) อ้างโดยกรมการพัฒนาชุมชน (2529) ได้ให้คำจำกัดความว่า การมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 มิติด้วยกันคือ มิติแรก การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าอะไรควรทำและทำอย่างไร มิติที่สอง การมีส่วนร่วมในการเสียสละในการพัฒนาการปฏิบัติตามที่ตัดสินใจ มิติที่สาม การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ และสุดท้ายมิติที่สี่ มีส่วนร่วมในการประเมินผล

Hay (1985) อ้างโดยกรมพัฒนาชุมชน (2529) ได้ให้คำจำกัดความว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อกลุ่มคน และระหว่างกลุ่มคนต่อกลุ่มคน ซึ่งอาจจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้

พิพิตเวช (2526) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้นเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงสถานการณ์ของเขา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใต้การกำหนดและการดำเนินการของประชาชนเอง

นิรันดร์ (2527) ได้อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมว่าหมายถึง การทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ โดยการกระทำได้กล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์อย่างมีประสิทธิภาพคือ ถูกจังหวะและเหมาะสม กันทั้งการกระทำได้กล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือไว้ใจได้

นรินทร์ชัย (2533) ได้แปลความหมายของการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ในความหมายกว้างๆ หมายถึง การมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจ การให้ประชาชนเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ และกระบวนการดำเนินการของโครงการตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ

2. ในความหมายเฉพาะเจาะจง หมายถึง การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมแก้ไขปัญหของเขาให้เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มและมุ่งให้ความพยายาม และความเป็นตัวเองเข้าดำเนินการและควบคุมทรัพยากร และระเบียบในสถาบันต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้

ไพบูลย์ (2528) ได้สรุปว่าการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นการกระทำที่ประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้องในหลัก 3 ประการคือ

1. การประสานงานร่วมมือ (Collaboration) หมายถึง การทำงานร่วมมือกันหลายฝ่าย เช่น การเข้าร่วมแรงงานหรือสมทบเป็นเงินทุนสนับสนุนก็ได้
2. การจัดตั้งองค์กร (Organization) ได้แก่ การรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อให้เกิดพลัง เช่น กลุ่มเกษตรกรสหกรณ์ คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น
3. การให้อำนาจแก่ประชาชน (Empowering) หมายถึง การให้ประชาชนมีโอกาสฝึกหัดการใช้พลังกลุ่ม เพราะประชาชนขาดสิทธิที่ถูกต้องหรือขาดความเป็นประชาธิปไตย เมื่อประชาชนมีหลัก 3 ประการนี้เขาก็จะมีส่วนร่วมมากขึ้น

2. ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งความต้องการของชุมชน
2. ร่วมค้นหา สร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข รวมทั้งลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองต่อความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขรวมทั้งสนองต่อความต้องการของชุมชน
4. ร่วมคิดและตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมปรับปรุงระบบบริหารงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมกันลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามความสามารถของตนเองและหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกสารและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังต่อไปนี้

1. การปฏิบัติให้คล้อยตามความเชื่อพื้นฐาน หมายถึง การเลือกแบบวิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง
2. มาตรฐานคุณค่าการปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง
3. เป้าหมายที่บุคคลและกลุ่มบุคคลจะส่งเสริม ปกป้องและรักษาเป้าหมายของตนเอง
4. ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในบางครั้งมีรากฐานจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา

5. ความหมาย การประพุดิตตามแบบที่ตนคาดหวังว่า จะต้องชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วยเช่นกัน

6. การมองแต่ตัวเอง การกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่คิดว่าตัวเองต้องกระทำเช่นนั้น

7. การบีบบังคับ การกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความรู้ว่าตนถูกบีบบังคับให้ทำ

8. นิสัยและประเพณี การกระทำสิ่งต่าง ๆ ตามอุปนิสัยที่ชอบกระทำเป็นเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ

9. โอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม โดยเฉพาะในกาที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและชนิดของโอกาส ซึ่งโครงสร้างของสังคมเอื้ออำนวยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำนั้นเท่าที่พวกเขาได้รับรู้มา

10. ความสามารถ การมีส่วนร่วมกันในกิจกรรมบางอย่างที่ตนเองเห็นว่าสามารถให้สิ่งที่ต้องการให้เขาทำในสถานการณ์เช่นนั้น

11. การสนับสนุน การเริ่มปฏิบัติเมื่อเขาารู้สึกเขาได้รับการสนับสนุนที่ดีพอให้กระทำเช่นนั้น

3. วิธีการวัดการมีส่วนร่วม

1. วัดตามประเภทของขั้นตอนการมีส่วนร่วม ในขั้นตอนเริ่มพัฒนา การค้นหาปัญหาและสาเหตุ การกำหนดความต้องการ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการดำเนินงาน ขั้นตอนการรับผลประโยชน์ และขั้นตอนการประเมินผล

2. วัดระดับความเข้มข้นของการมีส่วนร่วม โดยแบ่งระดับการตัดสินใจ ระดับความร่วมมือ และระดับการใช้ประโยชน์

3. จำแนกตามประเภทของผู้มีส่วนร่วม ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ บุคคลในท้องถิ่นผู้นำในท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และเจ้าหน้าที่ต่างชาติ

4. จำแนกตามรูปแบบการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น การมีส่วนร่วมโดยตรง และการมีส่วนร่วมในทางอ้อม

บทที่ 3

ขั้นตอนการดำเนินงาน

สืบเนื่องจากโครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบ้านสันคะยอม ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน” โดยได้รับการอนุมัติทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ผลจากการดำเนินกิจกรรมของโครงการวิจัยได้ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างเด็ก เยาวชน ผู้ปกครอง ผู้นำหมู่บ้าน พระสงฆ์ และผู้รู้เฉพาะด้านในหมู่บ้านมากขึ้น ทางทีมวิจัยจึงได้แสวงหาแนวทางความร่วมมือกับคณะครู ซึ่งทางคณะครูก็ขอเรียนรู้กับทีมวิจัยไปก่อนเนื่องจากยังไม่มีประสบการณ์ (ประชุมครั้งที่ 1)

ทาง ผศ.ดร. อารณ โอภาสพัฒนกิจ ได้มาสร้างความเข้าใจและสอบถามข้อมูลกับเด็กนักเรียนเป็นเบื้องต้น ต่อจากนั้นก็ได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างคณะครู ทีมวิจัย และประธานกลุ่มผลิตเมล็ดข้าวชุมชนบ้านสันคะยอม เพื่อหาแนวทางในการจัดกิจกรรมหนุนเสริมความรู้เกี่ยวกับชุมชน และทักษะด้านการเก็บข้อมูลของนักเรียน โดยได้แนวทางว่าจะทดลองนำนักเรียนไปเรียนรู้กับกลุ่มผลิตเมล็ดข้าวด้านการเก็บข้อมูลของนักเรียน โดยได้แนวทางว่าจะทดลองนำนักเรียนไปเรียนรู้กับกลุ่มผลิตเมล็ดข้าวพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านสันคะยอมในวันประชุมปกติของกลุ่ม และให้นักเรียนฝึกซักถาม ฝึกบันทึก และจัดทำรายงานส่งครู นอกจากนี้ยังได้ประมวลคำถามของนักเรียนชั้น ป.4-6 เกี่ยวกับ “ข้าว” ซึ่งครูจะนำไปประกอบการออกแบบแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง

เริ่มกิจกรรมโดยการสังเกตการณ์กิจกรรมของโรงเรียนเกษตรกรของกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านสันคะยอม คณะครู 3 และตัวแทนนักเรียนชั้น ป.6 สองคนได้ไปสังเกตการณ์กิจกรรมของโรงเรียนเกษตรกรของกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนบ้านสันคะยอม และได้หารือกับคณะกรรมการของกลุ่มฯ ในการนำเด็กนักเรียนเข้าร่วมเข้าเรียนรู้กับเกษตรกร ต่อมาคณะครู 10 คน นำนักเรียนชั้น ป.4-6 จำนวน 107 คนไปร่วมกิจกรรมของโรงเรียนเกษตรกร ณ ที่ทำการกลุ่มฯ บ้านสันคะยอมโดยได้ซักถามการทำงานของกลุ่มฯ และการปลูกข้าวโดยมีประธานกลุ่มฯ (นาย อุทิศ พิงคะสัน) และเกษตรกรที่เป็นสมาชิกช่วยตอบคำถาม จากการสรุปบทเรียนของคณะครูและนักวิจัย พบว่าเด็ก ๆ มีความสนุกสนานที่ได้ออกนอกสถานที่ถึงแม้ว่าจะเป็นสถานที่ที่เด็กนักเรียนที่มาจากบ้านสันคะยอมบางคนอาจจะคุ้นเคยเกษตรกรซึ่งบางคนเป็นญาติของเด็กนักเรียน มีความยินดีที่คณะครูและเด็ก ๆ มาเยี่ยมกลุ่มและสนใจการทำงานของกลุ่มฯ เป็นครั้งแรกที่เด็กนักเรียนมาจำนวนมากอย่างนี้ เกษตรกรอยากให้ลูกหลานสืบทอดการทำนา โดยเฉพาะการผลิตเมล็ดพันธุ์เพราะขายได้ราคาสูงกว่าข้าวทั่วไป อย่างไรก็ตามสิ่งที่จะต้องปรับปรุงมีหลายเรื่องเช่น

เด็กมีจำนวนมาก คอยเสียงดัง บางคนจบบางคนเล่นกัน ดังนั้นครั้งต่อไปอาจจะต้องจัดแบ่งเป็นกลุ่มย่อยโดยให้เกษตรกรเป็นวิทยากรประจำกลุ่ม เพื่อให้เด็กซักถามได้อย่างทั่วถึง

เนื้อหาที่เกษตรกรเล่าเป็นเรื่องที่เด็กไม่เข้าใจเพราะไม่มีพื้นฐานมาก่อน ดังนั้นในครั้งต่อไปครูอาจจะเป็นพี่เลี้ยงช่วยเตรียมเนื้อหาพร้อมกับเกษตรกรก่อนเริ่มกิจกรรม เพื่อให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ของเด็กนักเรียน ในแต่ละช่วงอย่างต่อเนื่อง

ต่อจากนั้นก็ได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำหลักสูตรท้องถิ่นอีก เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2547 โดย อ. เจริญ กัญญาสิงห์จากโรงเรียนวัดน้ำพุมาเล่าประสบการณ์ในเรื่องของป่าชุมชน อ. ชลิตา จากโรงเรียนอนุบาลลำพูนมาเล่าประสบการณ์เรื่อง เรื่องอบน้ำผัก

เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2549 ทาง ผอ. วิลาส ศรีพายัพ ได้จัดประชุมหารือกับคณะกรรมการศึกษาและทีมวิจัย ในเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตำบลป่าสักที่เริ่มมีหอพัก ร้านอาหาร โรงงานอุตสาหกรรม และพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนในด้านความประพฤติ การเที่ยวเตร่ การคบเพื่อน ไม่เห็นความสำคัญของประเพณีเก่าดั้งเดิม

การหารือนำไปสู่การเสนอข้อคิดเห็นต่อการแก้ปัญหา โดยเน้นให้เด็กได้เรียนรู้จากวัฒนธรรมประเพณีจากการปฏิบัติจริงในหมู่บ้าน โดยโรงเรียนจะหนุนให้เด็กได้บันทึกเรื่องราวของวัฒนธรรมประเพณีเหล่านั้น ผอ. ให้ผู้นำแต่ละหมู่บ้านช่วยเสนอกิจกรรมที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ต้องการให้ลูกหลานได้เรียนรู้ เพื่อจะจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการโดยให้แต่ละหมู่บ้านซึ่งในเขตบริการของโรงเรียนมีจำนวน 6 หมู่บ้าน ไปประชุมหารือกันในหมู่บ้านเพื่อเลือกกิจกรรมที่เด็กสนใจ โดยขอให้จัดส่งเนื้อหากิจกรรมให้ทางโรงเรียนในวันที่ 2 พ.ค. 48

วันที่ 23 พฤษภาคม 2548 ทางทีมวิจัยและตัวแทนศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนคณะเกษตรศาสตร์ได้ร่วมกันพิจารณาร่างโครงการวิจัยที่ทาง ผอ. ได้ปรับร่างโครงการวิจัยที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ที่เน้นการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม และเน้นกระบวนการเรียนรู้ของเด็กที่วัด บ้าน และโรงเรียนมีส่วนร่วม

วันที่ 29 พฤษภาคม 2548 ทีมวิจัยและที่ปรึกษา (ผศ.ดร.อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ) ได้ร่วมกันปรับร่างโครงการวิจัยอีกครั้งโดยเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับทีมวิจัยและงบประมาณ

วันที่ 4 มกราคม 2548 ผอ. วิลาส ทีมวิจัยและผศ.ดร.อวรณ์ได้ร่วมกันพิจารณาปรับร่างโครงการวิจัยก่อนส่งให้ สกว. สำนักงานภาคในวันที่ 6 มิ.ย. 48 เพื่อพิจารณาต่อไป

ในส่วนของทางโรงเรียนก็ได้สร้างความเข้าใจระหว่างครู ผู้ปกครอง ผู้นำหมู่บ้าน ผู้รู้พระสงฆ์ และนักเรียนในช่วงที่ 2 คือ ป.4-6 ในการดำเนินโครงการวิจัย (ประชุมครั้งที่ 2) เริ่มแรกโดยนักเรียนเก็บข้อมูลเบื้องต้นของ 6 หมู่บ้านที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมแล้ว

ทางคณะครูก็มีการบูรณาการเรื่องข่าวหรือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับข่าวกับวิชาสังคมศึกษา การงานอาชีพและเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ คณะศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สุขศึกษา ศิลปะ

ดนตรี โดยเริ่มจากให้นักเรียนได้ไปสัมผัสบรรยากาศในห้องทุ่งนา ก่อน ทำให้นักเรียนได้พบได้เห็น
สิ่งต่าง ๆ ที่นักเรียนสามารถสัมผัสได้ด้วยมือด้วยตา แล้วหลังจากได้สัมผัสบรรยากาศในห้องทุ่งนา
มาแล้วก็มาเขียนบรรยายเป็นเนื้อเรื่องซึ่งบูรณาการได้หลายกลุ่มสาระเป็นหนังสืออ่านประกอบภาพ

ครูและกรรมการสถานศึกษาจัดทัศนศึกษา เพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับโรงเรียน
และชุมชนที่ได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมโดยได้ไปทัศนศึกษาดูงาน และกิจกรรม ณ
โรงเรียนบ้านหนองบัว ต.ท่าตูม อ.ป่าซาง จ.ลำพูน เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2548 ซึ่งจัดกระบวนการ
เรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมเรื่องโคขาวลำพูน ในระหว่างการศึกษาดูงานก็มีการแบ่งบทบาทหน้าที่
การบันทึกข้อมูล การบันทึกภาพกิจกรรม หลังจากดูงานก็มีการสรุปกิจกรรมและจัดทำแผนการเก็บ
ข้อมูลเบื้องต้นของหมู่บ้านใน 6 หมู่บ้านเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมข้าวและวิถีชีวิต
การทำนาข้าวซึ่งกิจกรรมที่ได้ออกไปศึกษาเรียนรู้กับผู้รู้ในท้องถิ่นคือ นายปี พิงคะสัน เมื่อวันที่ 10
มิถุนายน 2548 ในเรื่องการเตรียมนาปลูกข้าวแล้วนักเรียนแต่ละกลุ่มได้มาสรุปบทเรียนเป็นหนังสือ
อ่านประกอบด้วย เพื่อจะโยงเนื้อหาการเรียนรู้จากการเตรียมนาปลูกข้าวไปสู่การเรียนรู้เรื่องการ
หว่านข้าว (การทำนาหว่าน) ในวันที่ 15 มิถุนายน 2548 โดยเตรียมแปลงนาสำหรับฝึกปฏิบัติไว้ให้
1 แปลง ทำให้เกิดองค์ความรู้ในการทำนาหว่านและสามารถสรุปเป็นหนังสืออ่านประกอบได้การ
เรียนรู้สู่การเชื่อมโยงไปเรื่องวัฒนธรรมข้าวเป็นประเพณีในท้องถิ่น ซึ่งมีข้าวเป็นส่วนประกอบใน
การบูชาคือ การเรียนรู้ประเพณี การสืบชะตาบ้าน โดยนักเรียนได้ไปศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับความ
เป็นมา สิ่งของที่ใช้ในการทำพิธีโดยสามารถนำมาสรุปเป็นความรู้รวมเล่มเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมได้

จากการที่ทางโรงเรียนได้ดำเนินกิจกรรมไประยะหนึ่ง แล้วได้มีการประชุมทีมวิจัยหมู่บ้าน
คณะครู อีกครั้งหนึ่งเมื่อ 4 กรกฎาคม 2548 ณ โรงอาหารของโรงเรียน เพื่อชี้แจงเสนอความ
เป็นมาของโครงการที่ต่อเนื่องมาจากโครงการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา
ชุมชนบ้านสันตะคาม ขยายมาสู่โรงเรียนโดยทางโรงเรียนได้จัดทำโครงการพัฒนากระบวนการเรียน
การสอนหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง “ข้าวชุมชน” โดยในส่วนของทางโรงเรียนที่ได้ดำเนินการไปแล้วก็
คือให้นักเรียนได้เรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่นในสถานที่จริงและกิจกรรมที่จะปฏิบัติต่อไปก็คือขอให้
ทางทีมวิจัยหมู่บ้านให้ความร่วมมือในการเป็นวิทยากร และประชาสัมพันธ์ให้กับผู้ปกครองพี่น้อง
ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการเป็นวิทยากร และประชาสัมพันธ์ให้กับผู้ปกครองพี่น้องชาวบ้านให้
ความร่วมมือในการเป็นวิทยากร และประชาสัมพันธ์ให้กับผู้ปกครองพี่น้องชาวบ้านได้ทราบและ
เข้าใจถึงกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนที่ไม่จำเป็นจะต้องเรียนเฉพาะในโรงเรียนเท่านั้น ทีมวิจัยทุก
คนสามารถเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่เด็กนักเรียนได้ โดยนายอุทิศ พิงคะสัน ได้แจ้งให้ทีมวิจัย ครู
ทราบถึงกิจกรรมการสาธิตการหว่านข้าวและการดำนาเพื่อให้นักเรียนได้ออกไปเรียนรู้ในวันที่ 11
กรกฎาคม 2548 กิจกรรมเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่นคือ คุณสมบุญทรัพย์ มาบุปผา โดยใช้สถานที่
แปลงงานของท่านเองไปเรียนรู้ เรื่องการหว่านกล้าโดยใช้กลุ่มนักเรียน ป.6 จำนวน 15 คนจาก

การที่แบ่งกลุ่มนักเรียนไปเรียนรู้เรื่องการหว่านกล้านี้ทางวิทยากรก็ให้นักเรียนมาสรุปบทเรียนเป็นรูปเล่ม เพื่อที่จะนำมาจัดทำเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมในเรื่องเกี่ยวกับการหว่านกล้าว่าต้องทำอะไรบ้าง การหว่านกล้านี้เพื่อที่จะเอาต้นกล้ามาปลูกหรือเรียกว่าการทำนาดำ โดยจะมีผลต่อเนื่องมาก็ คือ เมื่อเรียนรู้เรื่องการหว่านกล้าแล้วต่อจากนั้นก็มาสถานที่แปลงนาของ นายบุญवास จักรแก้ว วันที่ 12 กรกฎาคม 2548 โดยใช้กลุ่มนักเรียนชุดเดิมและมีชุดใหม่ไปสมทบอีก 6 คน รวมเป็น 21 คน เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทั้งหมด ไปเรียนรู้จากแปลงนาของนายบุญवास ในเรื่อง การทำนาดำ มันจะเป็นผลต่อเนื่องจากการหว่านกล้า เมื่อหว่านกล้าได้ที่แล้วก็จะถอนต้น กล้ามาปลูก โดยนักเรียนได้ปฏิบัติจริงกับวิทยากร ต่อจากนั้นก็จะมีกิจกรรมการศึกษาดูงาน โครงการการศึกษาการนำวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนอย่างยั่งยืน เป็นชื่อโครงการ ที่ทางโรงเรียนและทีมวิจัยได้ไปศึกษาดูงาน ณ สถานที่ก็คือ โรงเรียนเทศบาลจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2548 โดยทีมศึกษาดูงานในครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 14 คน ผลจากการที่ได้ไปศึกษา คือ ทางโรงเรียนจามเทวีจะจัดหน่วยเรียนรู้เป็นอุทยานต่าง ๆ ซึ่งแต่ละอุทยานยานนักเรียนจะสามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้แล้วได้จัดทำมาเป็นรูปเล่ม เช่นหนังสือ เรื่องความ มาทำปฏิบัติกิจกรรมตามโครงการแล้วแต่กลุ่มสาระที่คุณครูจะมอบหมายให้ ซึ่งทางโรงเรียนเทศบาลจามเทวีเป็นโรงเรียนที่นำวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนมาปรับใช้ ทำให้ทางทีมวิจัยได้ศึกษาเรียนรู้การทำหลักสูตรท้องถิ่น และกระบวนการเรียนการสอนของหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งมีการจัดอุทยานต่าง ๆ

จากทางโรงเรียนได้จัดนิทรรศการเพื่อเผยแพร่หลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนในเรื่องข้าวชุมชน ซึ่งเขตพื้นที่การศึกษาลำพูนเขต 1 ได้เชิญชวนมาทางโรงเรียนวัดสันป่าสักให้นำหลักสูตรท้องถิ่นข้าวชุมชนไปเผยแพร่ ทางโรงเรียนได้จัดเตรียมนักเรียนที่ไปเผยแพร่หลักสูตรในครั้งนี้จำนวน 12 คน โดยจัดเป็นนิทรรศการหนึ่งห้องในงานส่งเสริมการเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศ ณ โรงเรียนป่าซาง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน โดยจัดทำเป็นมุมหลักสูตรท้องถิ่นกิจกรรมที่ทางโรงเรียนได้จัดทำ กิจกรรมที่ไปจัดทำนี้เมื่อวันที่ 9-11 สิงหาคม 2548 ได้จัดให้นักเรียนเฝ้าห้องนิทรรศการเพื่อนำเสนอให้ผู้เยี่ยมชมได้มาชมหลักสูตรท้องถิ่น ต่อจากนั้นเป็นกิจกรรมการเรียนรู้วิถีการทำนาของเกษตรกรโดยเน้นการปฏิบัติจริง โดยใช้สถานที่ ณ บ้านสันคะยอม หมู่ 1 ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2548 ในกิจกรรมนี้ทางโรงเรียนก็ได้มอบหมายให้นักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ที่มีบ้านอยู่บ้านสันคะยอมได้ไปร่วมกิจกรรมการเรียนรู้การปฏิบัติจริงในครั้งนี้ โดยทางโรงเรียนได้จัดเตรียมอาหารกลางวันไว้ให้จำนวน 31 คน ซึ่งผลจากการที่นักเรียนได้ไปศึกษาการเรียนรู้การทำนาของเกษตรกรในครั้งนี้ เด็กนักเรียนได้ปฏิบัติจริง ร่วมกิจกรรมอย่างจริงจังที่บ้านสันคะยอม ให้เรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่นด้วย ต่อจากนั้นก็จะเป็นกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการเจริญเติบโตของข้าว สืบเนื่องมาจากกิจกรรมที่นักเรียนได้เรียนรู้การปลูกข้าว และได้ไปดูแลการเจริญเติบโตของข้าวต่อเนื่องกัน ในวันที่ 21 กันยายน 2548 โดยมีนักเรียนจำนวน 15 คน ไปร่วม

ติดตามดูแลการเจริญเติบโตของต้นข้าวที่ปลูกไว้เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2548 โดยมีตัวแทนนักเรียนชุดเดิมคือบ้านสันตะขอมแต่เป็นนักเรียนชั้น ป.5 เป็นตัวแทนไปติดตามดูแลการเจริญเติบโตของต้นข้าว โดยจัดเตรียมอุปกรณ์การแต่งกายไปปฏิบัติจริง แล้วผู้ที่มาอธิบายการเจริญเติบโตของต้นข้าวคือ นาย อุทิศย์ พิงคะสัน โดยให้นักเรียนได้ บันทึกการเจริญเติบโต ไว้ว่า แดกกอเท่าไร มีแมลงอะไรบ้าง ภายหลังจากนั้นเป็นกิจกรรมตามโครงการระดมเขวชน ตามโครงการคืนธรรมชาติลำน้ำแม่सान โดยจุดเริ่มแรกก็คือ วันที่ 3 ก.พ. 49 โดยใช้สถานที่วัดเสาหิน ต.ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูน โดยมีนักเรียนตัวแทนซึ่งส่งเรียนความเรื่องลำน้ำแม่सानของฉันทน์ ส่งเข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 14 คน ซึ่งเป็นตัวแทนของนักเรียนในแต่ละหมู่บ้านในเขตบริการของโรงเรียนวัดสันป่าสัก ผลจากการ ดำเนินกิจกรรมนี้จากการสอบถามจากนักเรียนที่ร่วมกิจกรรมคือ เริ่มแรกนักเรียนเขียนใบสมัครและเขียนเรียงความ ต่อจากนั้นได้เข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมที่วัดเสาหิน กิจกรรมที่ได้ทำคือเริ่มแรกไปสำรวจดูสิ่งมีชีวิตในลำน้ำแม่सानแล้วนำเสนอผลการสำรวจซึ่งกิจกรรมนี้จะเป็นกิจกรรมต่อเนื่องมาทุกอาทิตย์ ซึ่งแต่ละอาทิตย์นักเรียนก็จะมาสรุปกัน สำหรับเด็กที่มาร่วมกิจกรรมสถานที่ที่จะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ กิจกรรมนี้นักเรียนได้ร่วมกับนักเรียนในเขตบริการของตำบลของโรงเรียน และบ้านใกล้เคียง ซึ่งมีนักเรียนชั้นมัธยมมาร่วมกิจกรรมด้วย

ผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เบื้องต้นคือ เด็กได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมจัดทำบทเรียน สรุปบทเรียน โดยจะมอบหมายหัวข้อให้ตามกลุ่มสาระของแต่ละวิชา ว่าแต่ละกลุ่มสาระนักเรียนสามารถเขียนอะไรออกมาได้บ้าง ซึ่งก็เป็นการประมวลความคิดของเด็กตามกลุ่มสาระ เช่น ภาษาไทยเด็กเขียนออกมาเป็นเรียงความ ภาษาอังกฤษอาจจะเขียนออกมาเป็นคำศัพท์ คณิตศาสตร์เด็กอาจจะฝึกสถิติ การคิดคำนวณ เช่นกรณี การหว่านกล้าจะต้องใช้เมล็ดข้าวจำนวนเท่าไร วิชาศิลปะเด็กจะได้เรื่องการวาดภาพ บรรยายภาพ และจะได้เรียนรู้ว่าผลผลิตจากข้าวนั้นนำมา ทำอะไรได้บ้าง เป็นต้น โดยมีรายละเอียดของการดำเนินงานรายกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การประชุมคณะครู

กระบวนการทำงาน

จัดประชุมคณะครูเพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน

ผลการดำเนินงาน

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมศึกษาดูงาน

วันที่ 9 มิถุนายน 2548 ณ โรงเรียนบ้านหนองบัว อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

กระบวนการทำงาน

1. คัดเลือกทีมงานเพื่อชี้แจงบทบาทและหน้าที่
2. จัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะนำไปด้วย
3. ศึกษาดูงานตามกลุ่มที่ได้รับมอบหมาย
4. สรุป และทำรายงาน

ผลการดำเนินงาน

จากการที่ได้ไปศึกษาดูงานการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หลักสูตรท้องถิ่น “โคขาวลำพูน” ที่โรงเรียนบ้านหนองบัว อ.ป่าซาง จ.ลำพูน เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2548 ซึ่งทางโรงเรียนบ้านหนองบัว ได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้บูรณาการเข้ากับทุกกลุ่มสาระ

เมื่อได้ไปศึกษาดูงานมาแล้ว ก็ได้มาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น “ข้าวชุมชน” ของโรงเรียนวัดสันป่าสัก ใช้กับช่วงชั้นที่ 2 คือชั้น ป.4 – ป.6 มีโครงสร้างหลักสูตรของชั้น ป.4 ป.5 ป.6 โดยกำหนดเนื้อหาให้บูรณาการเข้ากับกลุ่มสาระการเรียนรู้

กิจกรรมที่ได้จัดทำ

1. จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน
2. ปฏิบัติตามเนื้อหาของโครงสร้างหลักสูตรในแต่ละชั้น
3. นักเรียนได้ลงปฏิบัติจริงในการเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่น เรื่องการเตรียมนาปลูกข้าว

วันที่ 10 มิถุนายน 2548 สถานที่ แปลงนาของ นายปี พิงคะสัน

กระบวนการทำงาน

1. ชี้แจงเนื้อหา บทบาท และหน้าที่ในการเรียนรู้
2. จัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะนำไปด้วย
3. ศึกษาเรียนรู้ตามกลุ่มที่ได้รับมอบหมาย
4. สรุป และทำรายงาน

ผลการดำเนินงาน

จากการที่ได้แบ่งกลุ่มนักเรียนเพื่อศึกษาเรียนรู้เรื่องการเตรียมนาปลูกข้าว จากวิทยากรท้องถิ่นคือ นายปี พิงคะสัน แล้วก็นำนักเรียนแต่ละกลุ่มมาสรุปบทเรียนให้เป็นรูปเล่มเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม

กิจกรรมที่ได้จัดทำ

1. จัดทำเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม
2. ปฏิบัติตามเนื้อหาของโครงสร้างหลักสูตรในแต่ละชั้น โดยบูรณาการเข้ากับทุกกลุ่มสาระ
3. นักเรียนได้ลงปฏิบัติจริงในการเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 4 กิจกรรมเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่น เรื่องการหว่านข้าว

วันที่ 15 มิถุนายน 2548 สถานที่ แปลงนาของ นายปี พิงคะสัน

กระบวนการทำงาน

1. ชี้แจงเนื้อหา บทบาท และหน้าที่ในการเรียนรู้
2. จัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะนำไปด้วย
3. ศึกษาเรียนรู้ตามกลุ่มที่ได้รับมอบหมาย
4. สรุป และทำรายงาน

ผลการดำเนินงาน

จากการที่ได้แบ่งกลุ่มนักเรียนเพื่อศึกษาเรียนรู้เรื่องการหว่านข้าว (นาหว่าน) เพื่อปลูกข้าวจากวิทยากรท้องถิ่นคือ นายปี พิงคะสัน แล้วก็ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มมาสรุปบทเรียนให้เป็นรูปเล่มเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม

กิจกรรมที่ได้จัดทำ

1. จัดทำเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม
2. ปฏิบัติตามเนื้อหาของโครงสร้างหลักสูตรในแต่ละชั้น โดยบูรณาการเข้ากับทุกกลุ่มสาระ
3. นักเรียนได้ลงปฏิบัติจริงในการเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 5 การประชุมที่มิววิจัย ครั้งที่ 1

วันที่ 29 มิถุนายน 2548 สถานที่ ห้องพัสดุ ของโรงเรียนวัดสันป่าสัก

กระบวนการทำงาน

1. ประชุม ชี้แจง ถึงโครงการต่อเนื่องจากโครงการพัฒนาศักยภาพเยาวชนบ้านสันคะยอม หมู่ 1 ต.ป่าสัก ขยายผลมาสู่โรงเรียนวัดสันป่าสัก
2. ชี้แจงถึงการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ข้าวชุมชน ของโรงเรียนวัดสันป่าสัก
3. การดำเนินกิจกรรมตามโครงการ

ผลการดำเนินงาน

ได้ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของโครงการเพียงคร่าว ๆ เนื่องจากที่มิววิจัยหมู่บ้านมาไม่ครบ จึงได้นัดหมายให้มีการประชุมอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ 4 กรกฎาคม 2548

กิจกรรมที่ได้จัดทำ

ได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน และบูรณาการเข้ากับกลุ่มวิชา ทั้ง 8 สาระ

กิจกรรมที่ 6 กิจกรรมเรียนรู้ เกี่ยวกับประเพณีในท้องถิ่น (ประเพณีเกี่ยวกับข้าว)

วันที่ 30 มิถุนายน 2548 สถานที่ บริเวณหน้าวัดสันป่าสัก

กระบวนการทำงาน

1. ชี้แจงเนื้อหา บทบาท และหน้าที่ในการเรียนรู้
2. จัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะนำไปด้วย
3. ศึกษาเรียนรู้ตามกลุ่มที่ได้รับมอบหมาย
4. สรุป และทำรายงาน

ผลการดำเนินงานกิจกรรม

จากการที่ได้แบ่งกลุ่มนักเรียนเพื่อศึกษาเรียนรู้เรื่องประเพณีในท้องถิ่นเกี่ยวกับข้าวจากการเรียนรู้ในสถานการณ์จริงในชุมชนแล้ว ก็ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มมาสรุปบทเรียนให้เป็นรูปเล่ม เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม

กิจกรรมที่ได้จัดทำ

1. จัดทำเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม
2. ปฏิบัติตามเนื้อหาของโครงสร้างหลักสูตรในแต่ละชั้น โดยบูรณาการเข้ากับทุกกลุ่มสาระ
3. นักเรียนได้ลงปฏิบัติจริงในการเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 7 การประชุมที่มวิจัย ครั้งที่ 2

วันที่ 4 กรกฎาคม 2548 สถานที่ โรงอาหาร ของโรงเรียนวัดสันป่าสัก

กระบวนการทำงาน

1. ประชุม ชี้แจง ถึงโครงการต่อเนื่องจากโครงการพัฒนาศักยภาพเยาวชนบ้านสันคะยอม หมู่ 1 ต.ป่าสัก ขยายผลมาสู่โรงเรียนวัดสันป่าสัก
2. ชี้แจงถึงการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ข้าวชุมชน ของโรงเรียนวัดสันป่าสัก
3. การดำเนินกิจกรรมตามโครงการ

ผลการดำเนินงาน

ได้ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของโครงการที่ต่อเนื่องจากโครงการของบ้านสันคะยอมต่อขอมาสู่โรงเรียน โดยได้จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น “ข้าวชุมชน” ของโรงเรียน เป้าหมายของผู้เรียนรู้ก็เป็นนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 คือ ชั้น ป.4 – ป.6

กิจกรรมที่ได้จัดทำ

- ได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน และบูรณาการเข้ากับกลุ่มวิชา ทั้ง 8 สาระ

- ได้เรียนรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นในหมู่บ้าน

กิจกรรมที่ 8 กิจกรรมเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่น เรื่องการหว่านกล้า

วันที่ 11 กรกฎาคม 2548 สถานที่ แปลงนา นายสมบุรณ์ทรัพย์ มาบูปผา

กระบวนการทำงาน

1. ชี้แจงเนื้อหา บทบาท และหน้าที่ในการเรียนรู้
2. จัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะนำไปด้วย
3. ศึกษาเรียนรู้ตามกลุ่มที่ได้รับมอบหมาย
4. สรุป และทำรายงาน

ผลการดำเนินงาน

จากการที่ได้แบ่งกลุ่มนักเรียน เพื่อศึกษาเรียนรู้ เรื่องการหว่านกล้า จากวิทยากรท้องถิ่นคือ นายสมบุรณ์ทรัพย์ มาบูปผา แล้วก็ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มมาสรุปบทเรียนให้เป็นรูปเล่ม เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม

กิจกรรมที่ได้จัดทำ

1. จัดทำเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม
2. ปฏิบัติตามเนื้อหาของโครงสร้างหลักสูตรในแต่ละชั้น โดยบูรณาการเข้ากับทุกกลุ่มสาระ
3. นักเรียนได้ลงปฏิบัติจริงในการเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 9 กิจกรรมเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่น เรื่องการทำนาดำ

วันที่ 12 กรกฎาคม 2548 สถานที่ แปลงนาของ นายบุญวาท จักรแก้ว

กระบวนการทำงาน

1. ชี้แจงเนื้อหา บทบาท และหน้าที่ในการเรียนรู้
2. จัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะนำไปด้วย
3. ศึกษาเรียนรู้ตามกลุ่มที่ได้รับมอบหมาย
4. สรุป และทำรายงาน

ผลการดำเนินงาน

จากการที่ได้แบ่งกลุ่มนักเรียน เพื่อศึกษาเรียนรู้ เรื่องการทำนาดำ จากวิทยากรท้องถิ่นคือ นายบุญวาท จักรแก้ว แล้วก็ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มมาสรุปบทเรียนให้เป็นรูปเล่ม เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม

กิจกรรมที่ได้จัดทำ

1. จัดทำเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม
2. ปฏิบัติตามเนื้อหาของโครงสร้างหลักสูตรในแต่ละชั้น โดยบูรณาการเข้ากับทุกกลุ่มสาระ

3. นักเรียนได้ลงปฏิบัติจริงในการเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 10 กิจกรรมศึกษาดูงานโครงการศึกษาการนำวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียน
อย่างยั่งยืน

วันที่ 15 กรกฎาคม 2548 นิทรรศการการวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

กิจกรรมที่ 11 กิจกรรมศึกษาดูงานโครงการการศึกษาการนำวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียน
อย่างยั่งยืน

วันที่ 1 สิงหาคม 2548 ณ โรงเรียนเทศบาลจอมทวี อ.เมือง จ.ลำพูน

กระบวนการทำงาน

1. ชี้แจง บทบาท และแนะนำกิจกรรมที่ต้องศึกษาเรียนรู้
2. จัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะนำไปด้วย
3. ศึกษาเรียนรู้ตามอุทยานความรู้ต่าง ๆ
4. สรุป และทำรายงานความรู้ที่ได้รับ

ผลการดำเนินงาน

จากการที่ได้แบ่งกลุ่มนักเรียน เพื่อศึกษาเรียนรู้ในอุทยานต่าง ๆ แล้วก็ให้นักเรียนแต่ละกลุ่ม
สรุปบทเรียน ในเรื่องแต่ละอุทยานความรู้

กิจกรรมที่ได้จัดทำ

1. จัดทำเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม
2. นำรูปแบบการจัดกิจกรรมมาเป็นแบบอย่าง
3. นักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้กับสภาพจริง

กิจกรรมที่ 12 กิจกรรมการจัดนิทรรศการเผยแพร่หลักสูตรท้องถิ่น “ข้าวชุมชน”

วันที่ 9-11 สิงหาคม 2548 โรงเรียนป่าซาง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

กระบวนการทำงาน

1. จัดเตรียม วัสดุ อุปกรณ์ที่จะนำไปจัดนิทรรศการ
2. จัดมอบหมายนักเรียนที่ดูแลห้องนิทรรศการเพื่อแนะนำหลักสูตร
3. จัดกิจกรรมตามวัน และเวลา
4. สรุป และประเมินกิจกรรม

ผลการดำเนินงาน

ได้นำหลักสูตรท้องถิ่น “ข้าวชุมชน” ของโรงเรียน ไปจัดนิทรรศการในงานส่งเสริมการ
เรียนรู้สู่ความเป็นเลิศ ณ โรงเรียนป่าซาง

กิจกรรมที่ได้จัดทำ

1. จัดทำเป็นมุมหลักสูตรท้องถิ่น
2. ปฏิบัติตามเนื้อหาของโครงสร้างหลักสูตรในแต่ละชั้น โดยบูรณาการเข้ากับทุกกลุ่มสาระ
3. นักเรียนได้ลงปฏิบัติจริงในการเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 13 กิจกรรมเรียนรู้วิถีการทำนาของเกษตรกรโดยเน้นการปฏิบัติจริง

วันที่ 14 สิงหาคม 2548 สถานที่ บ้านสันคะยอม หมู่ 1 ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน

กระบวนการทำงาน

1. ประชุม ชี้แจง ถึงเนื้อหาการเรียนรู้เรื่องการทำนา
2. มอบหมายให้นักเรียนชั้น ป.4-ป.6 บ้านสันคะยอม ได้เรียนรู้ในการปฏิบัติจริง

ผลการดำเนินงาน

ได้เข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้วิถีการทำนาของเกษตรกร โดยเน้นการปฏิบัติกิจกรรมจริง ที่บ้านสันคะยอม หมู่ 1 ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน

กิจกรรมที่ได้จัดทำ

นักเรียนได้ลงปฏิบัติจริงในการเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 14 กิจกรรมเรียนรู้เรื่องการเจริญเติบโตของข้าว

วันที่ 21 กันยายน 2548 สถานที่ สันคะยอม หมู่ 1 ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน

กระบวนการทำงาน

1. ชี้แจง ถึงเนื้อหาการติดตามดูแลการเจริญเติบโตของต้นข้าวที่ปลูกไว้เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2548
2. มอบหมายให้นักเรียนชั้น ป.5 บ้านสันคะยอม เป็นตัวแทนไปติดตามดูแลการเจริญเติบโตของต้นข้าว
3. จัดเตรียมอุปกรณ์ การแต่งกาย เพื่อปฏิบัติจริง

ผลการดำเนินงาน

ได้เรียนรู้การเจริญเติบโตของต้นข้าวที่ปลูกไว้เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2548 โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ที่บ้านสันคะยอม หมู่ 1 ต.ป่าสัก อ.เมือง จ.ลำพูน แล้วบันทึกการเจริญเติบโตและรายละเอียดประกอบอีกหลายอย่าง

กิจกรรมที่ได้จัดทำ

นักเรียนได้ลงปฏิบัติจริงในการเรียนรู้กับวิทยากรท้องถิ่น คือ นายอุทิศ พิงคะสัน และทำรายการบันทึกการเจริญเติบโต

บทที่ 4

สรุปผลการดำเนินงาน

ที่มาและแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องข้าวในโรงเรียนวัดสันป่าสัก

แนวคิดแรกเกิดจากการพบว่า การเรียนการสอนทุกวันนี้เริ่มห่างจากชุมชน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมน้อยมาก ส่วนใหญ่ชุมชนไม่กล้าแสดงความคิดเห็น โดยยกเป็นเรื่องของคุณครู ซึ่งความจริงโดยหลักการสมัยใหม่ นั้นเน้นให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะ พ.ร.บ. การศึกษาใหม่ได้เน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น โดยฐานที่ทางโรงเรียนต้องการให้ชุมชนทางโรงเรียนว่ามีอะไรที่จะเป็นจัดสัมพันธ์เชื่อมโยงได้ แรกสุดให้เด็กไปศึกษาวิถีชีวิตคนในชุมชน แล้วนัดประชุมปรากฏว่ามีมุมมองหลายอย่างและกว้างเกินไป จึงเริ่มปรับเปลี่ยนให้ว่า เด็กจะเรียนรู้ได้ไม่ทั่วถึงแม้ใจหนึ่งต้องการให้เด็กเรียนรู้ว่า สังคมชุมชนเราจากที่ไปฟังคนรอบข้างกับ ณ ปัจจุบันนี้มีความแตกต่างกันอย่างไรและแนวโน้มที่จะเป็นไปในอนาคต เด็กจะได้รู้เท่าทันในวิถีชีวิตของคนในชุมชน แต่ปรากฏว่าเรื่องกว้างไปถึงหาเรื่องหลัก เริ่มแรกต้องการเน้นเรื่องวัฒนธรรมแต่วัฒนธรรมยังกว้างจะเน้นเรื่องวัฒนธรรมด้านศาสนา ก็พบว่ายังกว้าง จึงหันมาสนใจเรื่องข้าว เพราะมีแหล่งในชุมชนที่มีการทำเรื่องข้าว ที่บ้านสันคะยอมและในหมู่บ้านเขตบริการทั้ง 5 หมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านจะมีส่วนหนึ่งที่ยังทำนาอยู่และนับวันจะสูญหายไป ทางโรงเรียนประเมินว่าเด็กนักเรียนน่าจะมีโอกาสได้เรียนรู้ตรงนี้ คือที่มาครั้งแรกของการทำโครงการ โดยต้องการให้เด็กออกไปสู่ชุมชนโดยใช้ข้าวการทำนาเป็นสื่อที่ให้ไปเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชน

ทั้งนี้พบว่า ณ ปัจจุบันเยาวชนไม่มีความรู้เรื่องข้าวเลย ก่อนที่จะเริ่มไม่รู้เลยว่าจะมาเป็นเมล็ดต้องทำอะไรบ้าง ไม่เคยสัมผัส วิธีการ เพราะฉะนั้นต้องการให้เด็กไปเรียนรู้ แต่การสร้าง ความเข้าใจให้แก่ชุมชนเป็นเรื่องสำคัญ เพราะว่าตรงนี้เป็นปัญหาสำคัญที่สุด เนื่องจากชุมชนมองเรื่องของโรงเรียนคือการเรียนหนังสือเพื่อจะไปเรียนต่อ ดังนั้นบางคนจึงไม่เข้าใจ และอาจจะว่าพาเด็กไปเที่ยวตามทุ่งนาจะได้ประโยชน์อะไร ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ตรงข้ามต้องอาศัยความคุ้นเคยในการประชาสัมพันธ์ชี้แจงกันหลาย ๆ รูปแบบต่อไป

ขั้นตอนและเส้นทางการพัฒนากระบวนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นโรงเรียนวัดสันป่าสัก

ขั้นตอนแรกคือการทำ **ความเข้าใจกับคณะครูว่าเรื่องนี้จะเป็นไปได้หรือไม่** น่าสนใจใหม่ ประกอบกับมีความต่อเนื่องจากโครงการของอินจันท์ จึงเห็นชอบร่วมกันที่จะทำเราเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระบบการเรียนการสอนในระบบปฏิรูปการศึกษา ว่าด้วยเรื่องการเรียนรู้ สาระท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่น เมื่อเริ่มทำได้ **ประชุมร่วมกับทางคณะกรรมการสถานศึกษา** ซึ่งเป็นทีมงานที่มีการ

หารืออย่างสม่ำเสมอ ในเรื่องของนโยบายโรงเรียน เรื่องแผน เรื่องงบประมาณ โดยได้ปรึกษากับ อินจันทร์และทีมงาน โดยนัดประชุมระหว่างแกนนำหมู่บ้าน กรรมการศึกษา ในส่วนแกนนำ หมู่บ้านนั้นเป็นที่ปรึกษาของโรงเรียน เพราะกรรมการมี 6 หมู่บ้านรวมทั้งสิ้น 9 คน จะมีกรรมการ ที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. เมื่อมาหารือครั้งนี้ ทั้งหมดเห็นด้วยว่าน่าจะให้เรียนรู้ในเรื่อง เกี่ยวกับชุมชน หลังจากนั้นได้ตั้งทีมวิจัย ทีมงานประกอบด้วยหมู่บ้านในเขตบริการหมู่บ้านละ 3 คน เข้ามาเป็นทีมวิจัยพร้อมกับทางคณะครู

ในขั้นตอนการทำความเข้าใจร่วมกับคณะครูพบว่า มีบางส่วนเข้าใจและมองเห็นเป็น กระบวนการหนึ่งในเรื่องของการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ แต่อีกส่วนหนึ่งมองไม่เห็นว่าการทำ โครงการนี้จะเกี่ยวข้องกับระบบการเรียนการสอนอย่างไร โดยไม่เข้าใจว่าเด็กจะไปรู้ตรงไหน เมื่อ มองภาพไม่ออกจึงเกิดปัญหา จึงได้ทำขอบเขตของหลักสูตรบูรณาการ ในรูปของแผนผังมโนทัศน์ เพื่อสร้างความเข้าใจครู โดยต้องใช้ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติเข้ามาชี้ให้เห็น เพราะการพูดคุยกันอย่าง เดียวไม่สามารถสร้างความเข้าใจให้กับทุกคนได้

ในกรณีการทำความเข้าใจกับกลุ่มผู้ปกครองนั้นทีมวิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมทีมวิจัยก่อน โดยให้ทีมวิจัยซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้นำในชุมชนอยู่แล้ว ใช้วิธีการกระจายเสียงตามสายโดยหอกระจาย ข่าวของหมู่บ้าน โดยทางโรงเรียนพิมพ์หลักการ พิมพ์หนังสือ ขอให้ทางผู้ใหญ่บ้านช่วย ประชาสัมพันธ์ ติดตาม และส่วนทางโรงเรียนเอง จะเน้นหนักในหมู่บ้าน 2-3 หมู่บ้านที่เป็นแกน หลักคือ บ้านป่าสัก บ้านสันคะยอม และบ้านน้ำบ่อเหลียง เนื่องจากหมู่บ้านที่ใกล้กันและมีพื้นที่ทำ นามาก จึงได้ใช้วิธีการไปประชุมในวัด โดยเจ้าอาวาสทั้ง 3 วัดนี้เข้าใจ และขอให้ทางเจ้าอาวาสได้ พุคเรื่องข้าวนี้ในวันพระ

กระบวนการทำความเข้าใจจึงเน้นผ่านตัวผู้นำชุมชน ผ่านทางพระสงฆ์ และอีกส่วนที่สำคัญ คือ เด็กที่จะสามารถสื่อถึงผู้ปกครองได้ รวมทั้งในการประชุมผู้ปกครอง ผลสะท้อนจาก กระบวนการสร้างความเข้าใจพบว่า ในระยะแรกไม่มีบวกลบ แต่ในระยะหลังเริ่มมีเสียงตอบรับและ เห็นด้วยมากขึ้นจากชุมชน

การปรับและวางโครงเรื่องหลักสูตรท้องถิ่น เริ่มต้นมา เมื่อปี 2546 หลักสูตรการศึกษาที่ ออกใหม่คือหลักสูตรแกนกลาง ตอนหลังแบ่งเป็นเจ็ดสิบสามสิบ แต่ ณ วันนี้ เรื่องหลักสูตรท้องถิ่น มันเปลี่ยนแปลง คือความเข้าใจในหลักสูตรท้องถิ่นมีความคลาดเคลื่อนกันในเรื่องของความเป็นเล่ม ซึ่งในมุมมอง ณ วันนี้ หลักสูตรท้องถิ่นกลายเป็นการใช้คำว่าสาระท้องถิ่น คนน่าจะเรียนรู้ในเรื่อง ท้องถิ่น ในวิชาไหนเรื่องอะไรบ้าง ที่เดินเข้ามาในหลักสูตรซึ่งโดยที่ถูกต้องมันน่าจะเข้าไปในทุก วิชา เพราะฉะนั้นทางโรงเรียนพยายามจะนำเข้าไปปรับใช้ในทุกวิชา แต่ยังไม่เด่นชัดเท่าที่ควร เนื่องจาก ลักษณะเด่นของคำว่าข้าวดีออกมาทำในเรื่องของหลักสูตรยาก เพราะว่ามันไม่เชิง ลักษณะ ไม่เป็นจุดเด่นของหมู่บ้าน มันเป็นหนึ่งในวิถีของชุมชนซึ่งถ้าเราจะจริงจัง ๆ ถ้าอยู่นิคม

อุตสาหกรรม มันสามารถเจาะได้ว่านิคมอุตสาหกรรมมีอะไรบ้าง มีกี่ประเภท มันสามารถดึงออกมาได้ชัดเพราะว่ามันเป็นจุดเด่น เนื้อหาของตัวมันเองมันเด่น

ในปัจจุบันเด็กจะได้เรียนรู้คือเรื่องของภาษาอังกฤษ ในเรื่องของข้าว เรื่องของสังคม วัฒนธรรม คณิตจะเรียนรู้เรื่องวิธีวัด โดยเป็นหน่วยเล็ก ๆ แต่อาจไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ภาษาไทยเป็นในรูปของการทำงาน ศิลปะจะสอดแทรกในวิชาอื่น

กระบวนการทำงานเน้นหนักในช่วงชั้นเรียนที่ 2 เนื่องจากเด็กโตพอจะมีความเข้าใจและจำนวนครูเพียงพอต่อการดำเนินงาน ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงชั้นที่ 1 เป็นครูประจำชั้นซึ่งจะไม่มีเวลาแยกเด็กออกไปได้ แต่ในช่วงชั้นที่ 2 มีครูจำนวนมาก สามารถแยกเด็กออกไปเพื่อร่วมกิจกรรมได้

หลักสูตรการเรียนรู้ ในช่วงชั้นที่ 1 เน้นให้เรียนรู้ในเรื่องของประวัติชุมชนบ้านเราเป็นอย่างไร โดยเน้นเรื่องการปลูกข้าว ในช่วงชั้นที่ 2 เน้นการเรียนรู้และการปฏิบัติจริงในเรื่องการทำนา เช่น การหว่านกล้า การปลูก การไถ เป็นต้น

ข้อค้นพบและบทเรียน

- จากการดำเนินกิจกรรมพบว่าเรื่องบางเรื่องครูกับเด็กได้เรียนรู้พร้อมกัน อย่างเรื่องของประเพณี ความเชื่อ เช่น ตาเหล่ว ก็เกิดการเรียนรู้พร้อมกับเด็ก โดยที่คนเฒ่าคนแก่ คนทำนาเล่าให้ฟังว่า มันมีที่มาอย่างไร ซึ่งมีหลากหลายความเชื่อ แต่เราไม่ได้บอกว่าอันไหนถูก เด็กต้องพิจารณาว่าอันไหนน่าเชื่อถือกว่ากัน เพราะมันเป็นความเชื่อหลายอย่าง เช่น เรื่องตาเหล่ว บางส่วนบอกว่ามันเป็นการป้องกันโรค ป้องกันอะไรที่มาทำต่อข้าว อีกมุมมองหนึ่งบอกว่าเป็นสัญลักษณ์ให้รู้ว่า ตรงนี้คือที่หว่านกล้า อย่างเอาสัตว์เลี้ยงเข้าไปใกล้ ไม่สามารถบอกได้ว่าสิ่งใดถูกหรือผิด แล้วแต่เด็กจะพิจารณาเอง สิ่งที่ได้เรียนรู้อื่น ๆ ในกระบวนการและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับข้าว เช่น การหมักข้าวไว้กัวัน ซึ่งคนไม่ทำไม่รู้ เราห่างไกลเกิน แม้ว่าจะต้องหมักข้าวกัวัน จะต้องขังน้ำไว้ในนาข้าวกัวันถึงจะพอดี จึงเป็นเรื่องราวที่ทางโรงเรียนและนักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน
- สิ่งอื่นที่นอกเหนือจากเนื้อหาสาระที่ได้เรียนรู้ จะเป็นในลักษณะแฝงมากกว่าในการเดินออกไปหาความรู้โดยการปฏิบัติจริง เป็นลักษณะแฝงในการสร้างคุณลักษณะ ให้เด็กมีความรับผิดชอบมากขึ้น กล่าวคือกลุ่มต้องมีความรับผิดชอบและต้องนำมาเสนอเพื่อต้องทำงานให้เป็นชิ้นงาน และต้องมีความชัดเจน กิจกรรมจึงส่งผลให้เด็กมีความตั้งใจและมีความรับผิดชอบมากขึ้น เป็นลักษณะแฝงอาจไม่ใช่องค์ความรู้แต่เป็นการสร้างคุณลักษณะนิสัย โดยเราใช้ข้าวเป็นสื่อ สื่อในการให้เยาวชนได้เรียนรู้และก็ได้เดินเข้าไปหาชุมชน

ปัญหาและอุปสรรค

1. การนำนักเรียนออกไปเรียนรู้กิจกรรมภายนอกห้องเรียนนั้น บางครั้งจำเป็นต้องใช้เวลามาก บางครั้งเป็นการเบียดเบียนวิชาเรียนอื่น ๆ และในส่วนของคณาจารย์มีภาระมากดังนั้น บางครั้งไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่
2. ปัญหาของการโรงเรียนคือ การประชุมเป็นปัญหาใหญ่มาก เพราะความหลากหลายของหมู่บ้านมันเกิดปัญหาเรื่องการประชุม เพราะมีจำนวน 6 หมู่บ้าน โรงเรียนส่วนใหญ่จะมีประมาณ 1-2 หมู่บ้านในเขต ที่รับผิดชอบ เรื่องของเวลาบางคนสะดวกตอนกลางวัน บางคนสะดวกตอนเย็น บางคนสะดวกตอนกลางคืน ภาระมันไม่เหมือนกัน ความหลากหลายของอาชีพ บางคนทำธุรกิจ บางคนค้าขาย บางคนรับราชการ การจัดประชุมจึงเกิดขึ้นได้ยาก แต่ให้ร่วมมือใหม่เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามส่งผลให้กระบวนการขับเคลื่อนได้ช้า
3. ปัญหาเรื่องความชัดเจนในเรื่องของกระบวนการวิจัย ในตอนเริ่มต้นนั้นไม่มีความชัดเจน และรู้สึกถึงกระบวนการขั้นตอนในการจัดทำ ความเข้าใจไม่ชัดเจนจึงไม่ทะลุในการจัดทำแผนวิจัย ทำให้ไม่ทราบว่าวิธีการจะต้องเก็บข้อมูลหรือข้อมูลส่วนใดที่สำคัญ ส่วนใหญ่เน้นที่ปลายทางแต่ในกระบวนการไม่ได้คำนึงถึง พอถึงเวลาเราเก็บข้อมูลเรื่องกระบวนการหายไป และไม่ได้เข้าใจวิธีการเก็บ ส่วนใหญ่ป้อนกระบวนการแล้วทำไป เมื่อเสร็จกิจกรรมแล้วเราก็หยิบผลผลิตออกมา คือความเข้าใจเรื่องกระบวนการไม่ชัดเจน ตรงนี้จึงเป็นปัญหาใหญ่ของทางโรงเรียน
4. ปัญหาในปัจจุบันส่วนหนึ่งคือ ภาระครูโดยหลักแล้วมี 3 ประการคือ หนึ่งหลักคือสอน สองคือ การพัฒนาตนเอง สามคืองานนอก งานสอนคืองานหลักแต่งานนอกหน้าที่ที่เข้ามาแฝงอยู่ เช่น การจัดซื้อ จัดจ้างพัสดุ งานการเงิน งานธุรการ งานบริหารจัดการทั้งหลาย อาหารกลางวัน นม เป็นงานนอกแต่ภาระให้ครู เพราะทางโรงเรียนจะไม่มีเจ้าหน้าที่ธุรการ ส่วนงานพัฒนาตนเอง ครูก็ต้องมีวิธีการพัฒนาความคิดในการพัฒนาตนเอง เรื่องของการทำแผนการสอน เรื่องของการทำงานวิจัยในชั้นเรียน ผลงานของครูที่เป็นผลงานทางวิชาการ เมื่องานวิจัยชิ้นนี้เข้ามาเป็นอีกหนึ่งภาระ เป็นภาระที่ไม่ได้อยู่ในการพัฒนาตน แต่ถ้ามันอยู่ในการพัฒนาตนได้จะมีคนคิดที่จะเดินเข้ามา เพราะฉะนั้นต้องปรับระบบตรงนี้ว่า จะสามารถเป็นผลงานทางวิชาการได้หรือไม่

สรุปผลการวิจัย

จากโครงการ การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง “ข้าวชุมชน” อย่างมีส่วนร่วมของโรงเรียนวัดสันป่าสัก ซึ่งได้ดำเนินกิจกรรมผ่านมาแล้วนั้น จากการสอบถามความสนใจของเด็กว่า การปฏิบัติกิจกรรมที่ผ่านมาแต่ละกิจกรรมนั้นมีความคิดเห็นอย่างไรบ้าง

ส่วนใหญ่เด็กจะตอบว่า รู้สึกสนุก มีความสุข และมีประโยชน์

ส่วนด้านผู้ปกครองนั้นมีเสียงตอบรับว่า เป็นกิจกรรมที่ดี เหมาะสมสำหรับให้นักเรียนได้เรียนรู้ ด้วยการปฏิบัติจริง

ข้อเสนอ ข้อคิดเห็นจากเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เครือข่ายสถาบันการศึกษา จังหวัดเชียงใหม่

จากการนำเสนอผลการดำเนินงานของโครงการวิจัยต่อเวทีเครือข่ายสถาบัน ผู้ทรงคุณวุฒิ และเครือข่ายสถาบันได้มีความคิดเห็นต่อโครงการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

1. ด้านเนื้อหาและกระบวนการ

ทีมวิจัยดำเนินกิจกรรมในระยะแรกได้ผลที่เห็นรูปธรรมที่ชัดเจน แต่ขอให้เพิ่มการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เห็นภาพการทำงานที่ชัดเจนมากขึ้นในด้านต่อไปนี้

1.1 วิธีการอธิบายความเชื่อทางพิธีกรรม ความเชื่อทางวัฒนธรรม ภายได้สังคมการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไป อาทิ แต่ก่อนใช้ควายไถนา เลี้ยงพิธีสืบชะตาควาย ปัจจุบันใช้รถไถนาแทนควาย ชุมชนยังมีพิธีกรรมนี้หลงเหลืออีกหรือไม่ จากการสืบค้นเพิ่มเติมในท้องถิ่น ไม่มีเกษตรกรที่เลี้ยงควายเพื่อการไถนา ทำให้พิธีกรรมเหล่านี้สูญหายไป บุคคลที่จะทำพิธีกรรมไม่มีหลงเหลืออยู่ วัฒนธรรมการลงแขกก็สูญหายไป กลายเป็นการรับจ้างเก็บเกี่ยวข้าวด้วยแรงงานคน และจะกลายเป็นการเก็บเกี่ยวข้าวด้วยรถเกี่ยวข้างในอนาคต ทั้งนี้เนื่องจากการขาดแคลนแรงงานด้านการเกษตรและราคาค่าแรงงานสูง แต่ประเด็นการทำบุญข้าวใหม่ยังคงมีการปฏิบัติอยู่

1.2 วิธีการอธิบายมิติกับมิติทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับวิถีการทำนามีหรือไม่ ? เรื่องอะไรบ้าง ? การสอนเรื่องตาเหลว ซึ่งในความเชื่อของสังคมมติดูว่า เป็นการป้องกันศัตรูและแมลงทั้งหลายไม่ให้มารบกวนต้นกล้า แต่ในทางวิทยาศาสตร์ เปรียบได้เหมือนกับการกำหนดเขตแดนในการการหว่านกล้า ไม่ให้วัว ควายมารบกวน

1.3 การวิเคราะห์เด็กนักเรียนที่อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ว่ามีกลุ่มเด็กที่เป็นลูกชาวนา และไม่ใช่ลูกชาวนา มีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร เด็กที่เป็นลูกชาวนาได้เรียนรู้กับพ่อแม่ และนำความรู้ที่ได้ ไปสอนเพื่อนที่มีลูกชาวนา ซึ่งในการลงมือปฏิบัติเด็กที่เป็นลูกชาวนาจะมีความรู้ และมีทักษะมากกว่า

ภาคผนวก

สมุดภาพส่งเสริมการอ่าน
หลักสูตรท้องถิ่น"ข้าวชุมชน"
สู่การเรียนรู้วิชา ภาษาอังกฤษ
ตอน..การหว่านกล้า

โดย..นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ข
เสนอ..อ.ศศิภา เดชวงศ์

คำนำ

หลักสูตรท้องถิ่น ท้าวชุมช่น ขอโรงเรียนวัดสันป่าสัก จัดทำขึ้น-
เพื่อให้ ผู้เรียนได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับการทอผ้าไหม โดยมุ่งให้ผู้เรียน-
ได้รู้เรื่องราวเกี่ยวกับ การทอผ้าไหม และสามารถนำประสบการณ์ที่ได้รับจากการ
เรียนไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

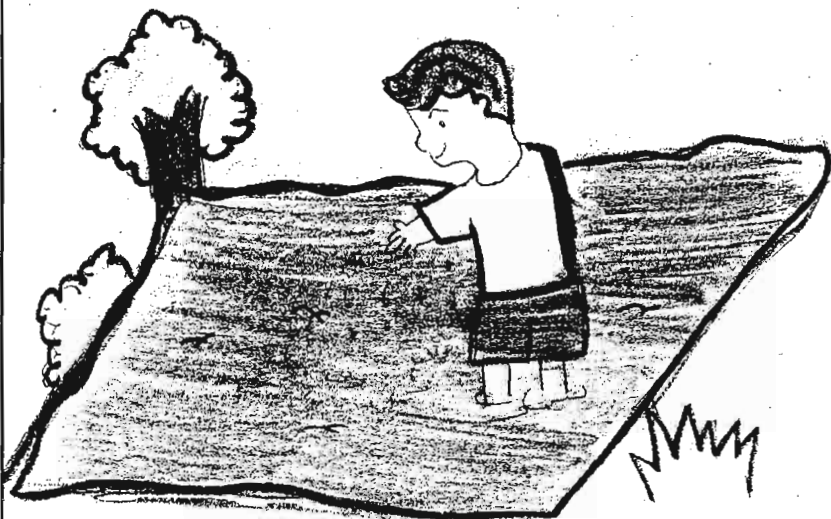
ในการจัดทำหนังสือ ส่งเสริมการอ่านเล่มนี้ ผู้จัดทำมี ความมุ่งหวัง ให้ผู้-
อ่านเกิดความรักกับใจ และสนุกสนานเพลิดเพลินกับได้สัมผัส ดิษฐ์
และยังได้รับความรู้เกี่ยวกับ คำศัพท์ภาษาอังกฤษอีกด้วย

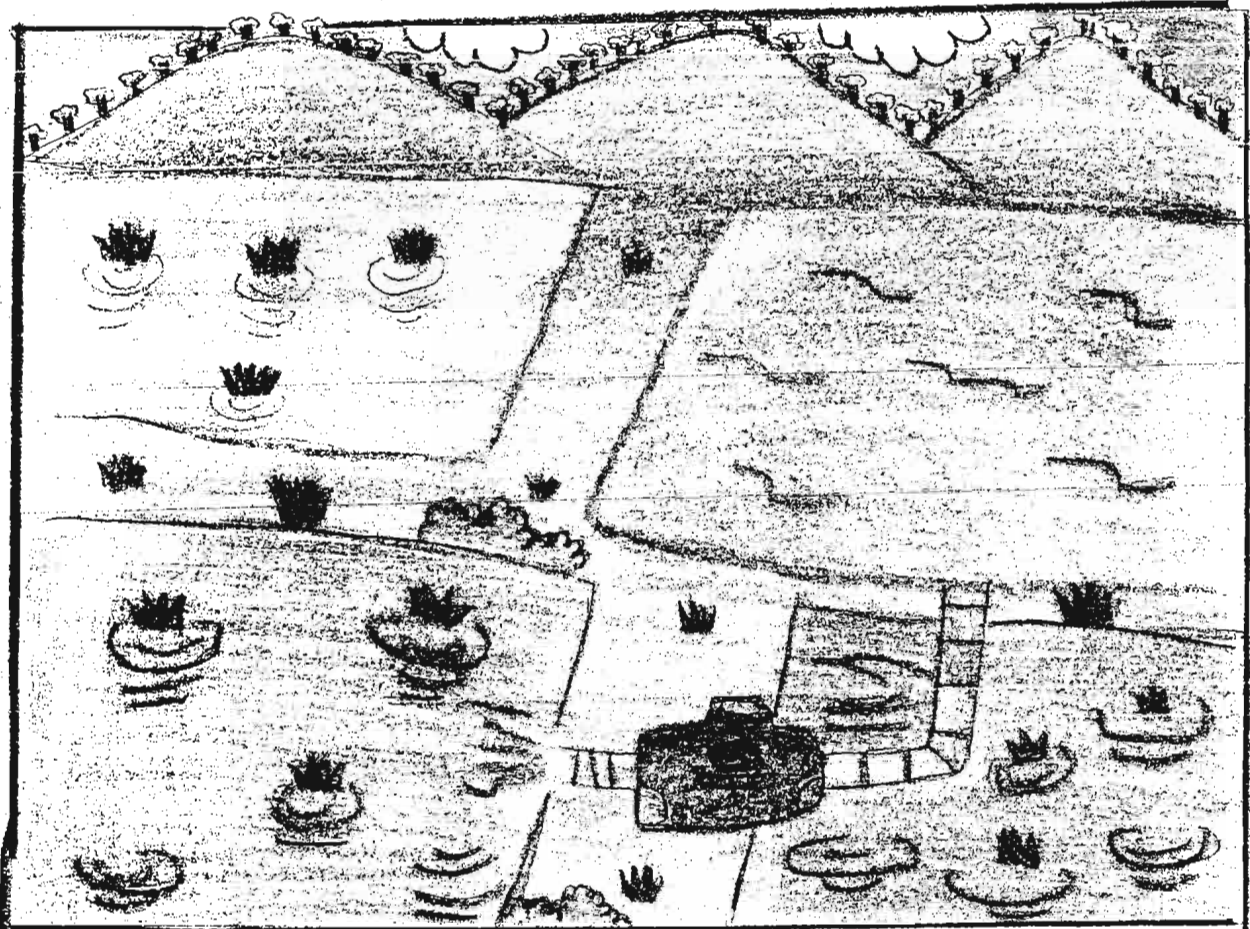
ผู้จัดทำหวังว่า หนังสือส่งเสริมการอ่านเล่มนี้ คงจะมีประโยชน์ ต่อผู้สนใจ
บ้างไม่มากนัก และขอขอบคุณ คุณ สุ่มบุญจันทร์พยับ มาบุญพา
ที่มาให้คำแนะนำแก่พวกเรา

คณะผู้จัดทำ

- 1 อภิญญา ไชยาคำ
- 2 วาสิกา สัยมาสพจน์
- 3 ปณณวดี ศรีวิชัยศักดิ์
- 4 อณพพรซ์ ทาละศักดิ์
- 5 ณัฐพล คำนาถ
- 6 จินตนา นานาพาสัก
- ๗ ศุภานันท์ ศรีวิชัย

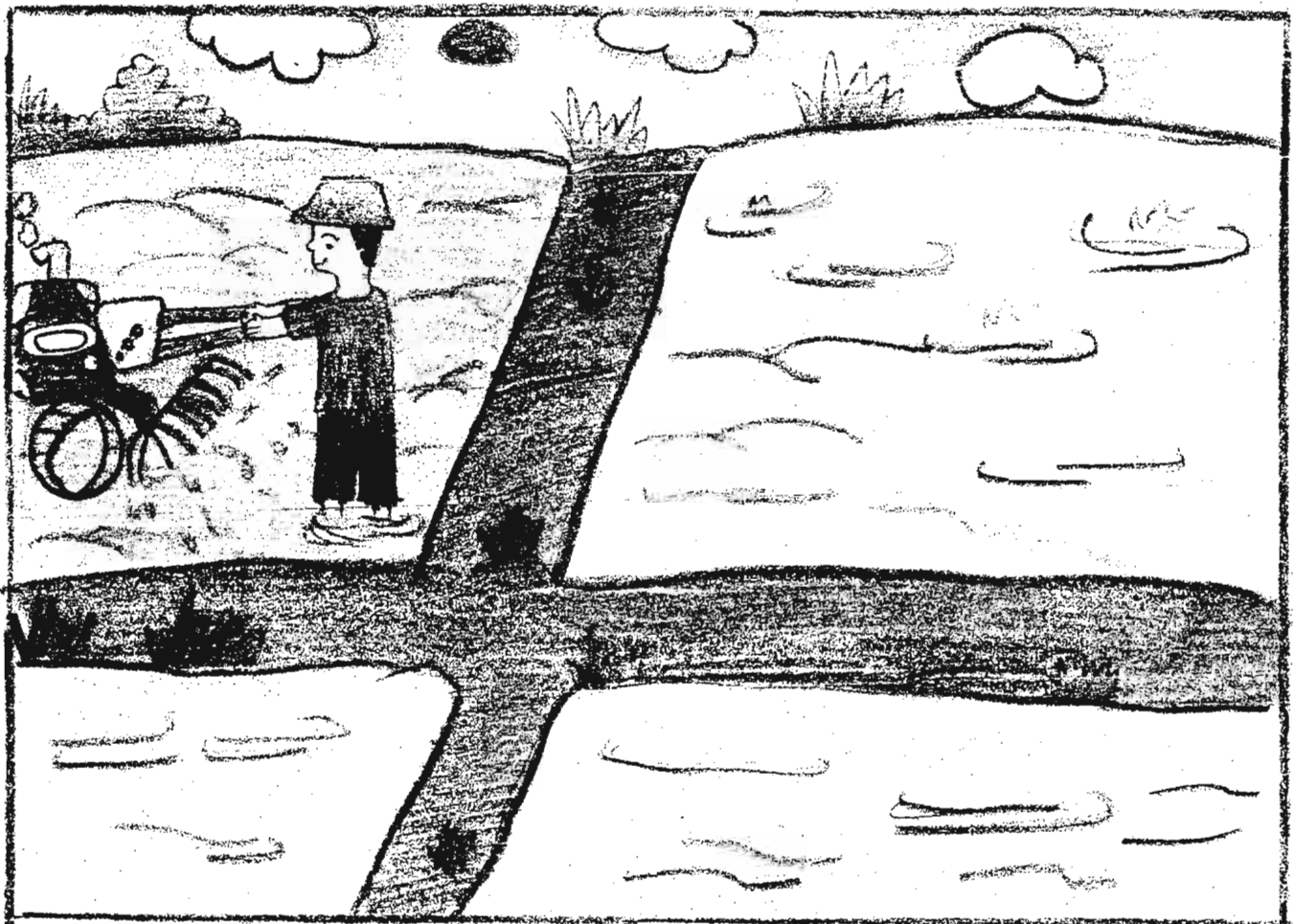
โรงเรียนวัดสันป่าสัก
อ.เมือง จ.ลำพูน

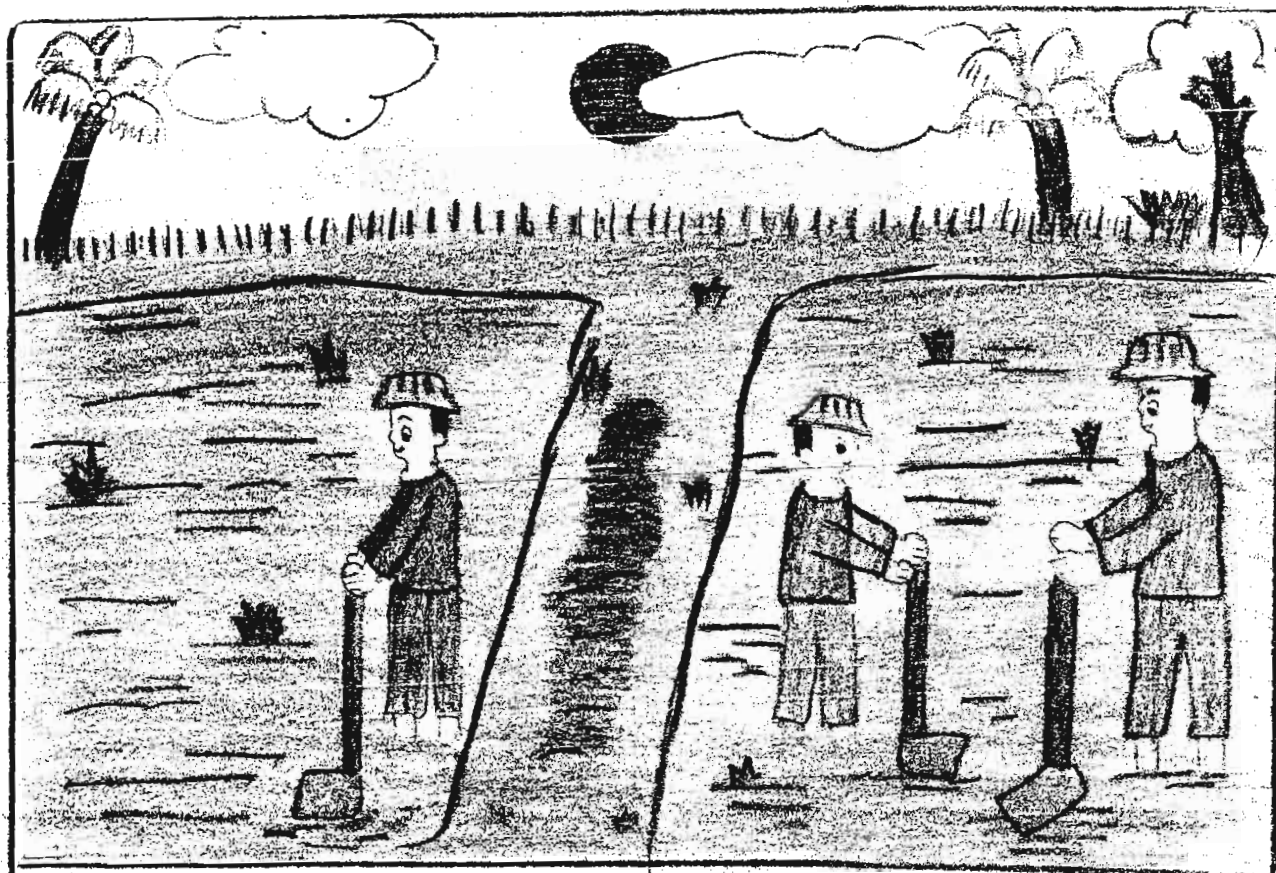

ก่อนที่เราจะหว่านกล้า ต้องปล่อยน้ำเข้าหาให้เต็มแปลงหา

พอดีไม่ต้องให้น้ำล้นหา

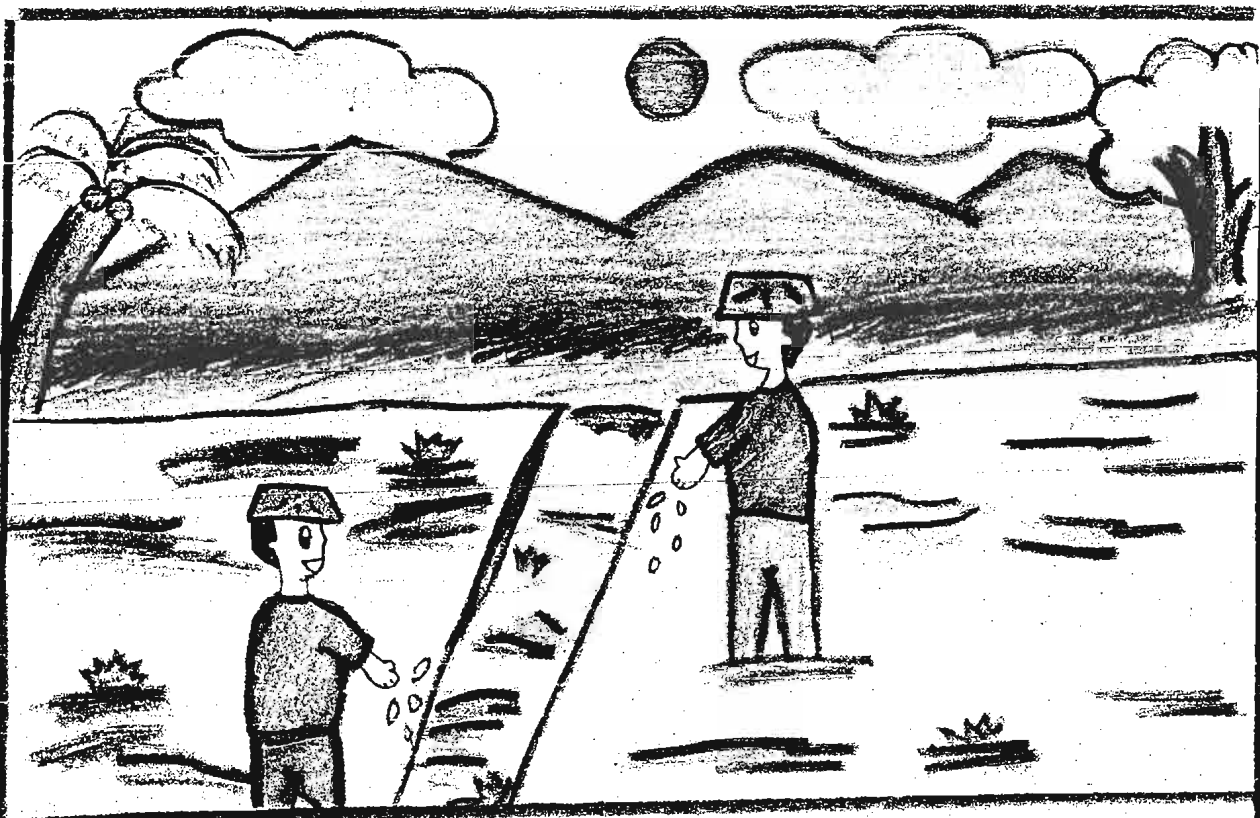
หลังจากเอาหน้าเข้าหน้าแล้ว ก็ไถแปลงนาเรียกว่า ไถตะ เพื่อจะแซะดิน
(Soil) ให้อหญ้า (grass) ขึ้นตาย (dead)

เมื่อโลกกลับอีกครั้งเสร็จแล้ว

ก็ใช้ไม้กระดาน หรือจอบ

ปรับให้ดินเรียบ

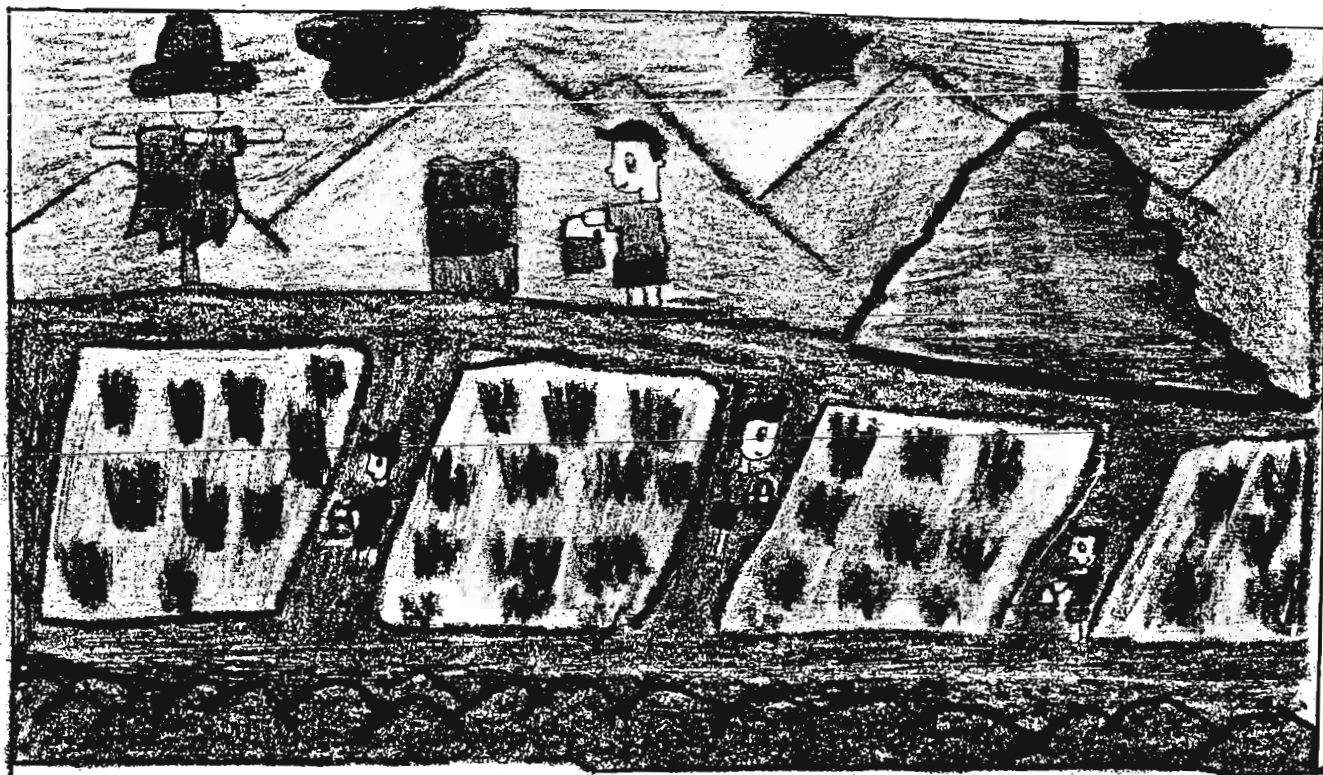

นำเมล็ดข้าวที่แช่น้ำไว้ ประมาณ 2 คืบ 2 วัน

แล้วนำเมล็ด < seed > ข้าวมาโรยบนบก 1 คืบ

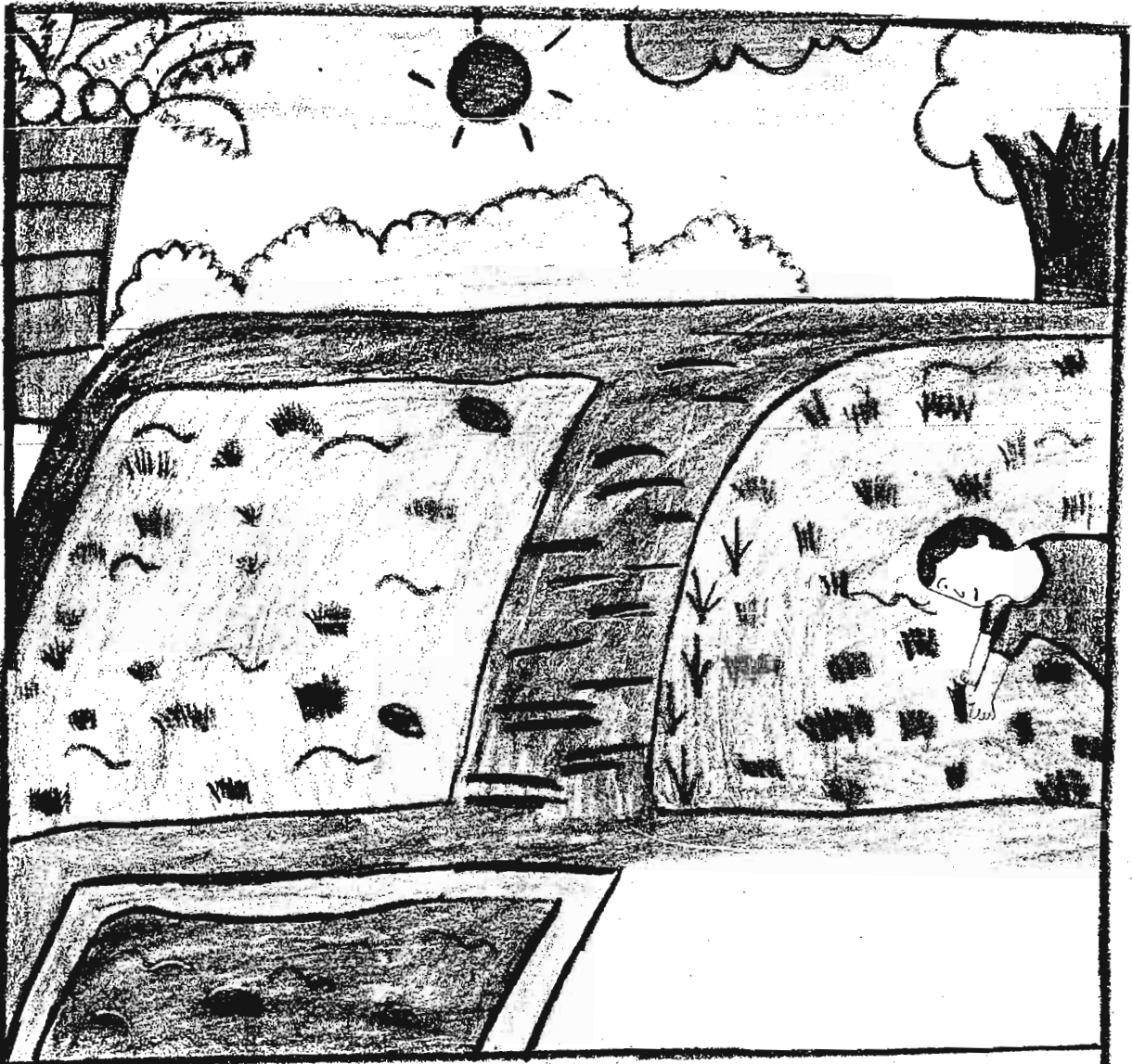
แล้วจึงนำเมล็ดมาหว่านลงในแปลงนา หว่านทิ้ง

ไว้ 10 - 15 วัน จึงจะงอก.

ໄຊຊ້ງຊ ກຳ ຄຣບ 30 ວິໄນ ຄຣບ ກຳ ຄຣບ ກຳ ຄຣບ

ພາບ 1 ກຳ ຄຣບ ກຳ ຄຣບ ກຳ ຄຣບ

เมื่อตัดปลาหมึกแล้ว ก็นำข้าวไปปลูก
ในนาที่เตรียมไว้

คำศัพท์ภาษาอังกฤษที่ได้จากการศึกษาเรียนรู้

เรื่อง การหว่านกล้า

1 ต้นไม้

tree

5 หอบ hoe

2 เมล็ด

seed

6 ดิน soil

3 ต้นข้าว

rice paddy

7 ถังน้ำ water bucket

4 หว่านข้าว

broadcast sowing

